MIR FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 34

Uredništvo Francuska 7, tel. 28-098
Administracija Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTORAK, 21 AVGUST 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

Mato LOVRAK

ODGOVORNOST DJEČJEG PISCA

Pre kratkog vremena, upravo u dane ispred poskupljenja knjiga, u nekim zagrebačkim knjižarama mogli su se vidjeti takvi prizori koje smo u danima između dva rata podnašali kao nesimpatične i protiv kojih smo se i borili živom riječi i perom u nastojanju da ih kao negativne što više suzbijemo, Spomenute knjižare dobile su iz nekog magazina veću količinu starih neprodatih knjiga za djecu, štampanih između dva rata, pa i prije prvog svjetskog rata, uglavnom izdanja Kugli-a, Ilica 30., izdanja poznata po raskošnoj i blistavoj vanjskoj opremi. Ova izdanja u luksuznom i šarenom uvezu imala su obično u svojem unutarnjem sadržaju nekoliko listova, s temom i suviše kratkom, naivnom, koja se u rijetkim slučajevima mogla ocijeniti literaturom za djecu uopće.

Kad su se, tu nedavno, pojavile ove knjige u izlozima, mnoštvo kupaca je upravo navalilo u knjižare, da je u nekim gotovo morao da se formira rep. Uzbudljivi prizori za knjižare i za pisce! Navala na knjige. Moraš za knjigu stati u rep! Kada je to bilo? Nikada! Hoće li to ikada biti? Mislim, nikada! Pa što je privuklo tolikom snagom ove kupce u knjižare? Promatrao sam u jednoj knjižari tu prodaju dulje vremena. Slika ista, koja se vidjela u bivšoj državi uoči svetaka, uz koje je bio običaj da roditelji daruju svoju djecu darovima. I knjiga je onda bio dar kao i kutija s bombonima. I knjiga je morala imati blistav, šaren i privlačljiv uvez kao i kutija za bombone.

Primjetio sam u jednoj knjižari, a potvrdili su mi to i neki prodavači, da se za vrijeme ovog kupovanja »knjiga kutija« nisu vidjeli roditelji koji kupuju svojoj djeci dobra izdanja za djecu, a što je vrlo važno, sama djeca nisu kupovala te knjige, niti su navaljivala na roditelje da im te luksuzne knjige kupuju. Dakle, ove »darove knjige« nisu kupovali oni koji se zanimaju književnim djelima i koji poznaju pojedine pisce. Pokupovale su ih bake i majke u mjesecu maju da ih spreme, da ih sakriju do »Nikolinja«, do mjeseca decembra, za poklon djeci.

Zainteresirala me je prodaja ovih raskošnih knjiga, i tom prilikom sam saznao neke pozitivne stvari u našim knjižarama. Saznao sam to da dječji domovi, škole i pedagozi nisu imali interesa i nisu bili kupci ovih knjiga za domske i školske knjižnice i za darivanje učenika nagradnim knjigama na koncu školske godine. Saznao sam da imade danas roditelja koji kupuju svojoj djeci kvalitetnu knjigu, kupuju djelo dobrog domaćeg ili stranog pisca. Saznao sam da imademo dječaka i djevojčica u dobu od deset do četrnaest godina, koji dolaze u knjižaru sami da kupe knjigu dobrog pisca.

Ovo posljednje, dječak od jedanaest godina samostalni kupac dobre knjige, to je u nas novost, to je velika tekovina koju smo uspjeli razviti poslije oslobođenja u ovo nekoliko godina, u kojima naša književna poduzeća, rade pravilno, razvijajući umjetnički ukus u malih čitača prvenstveno s obzirom na literarni sadržaj, a zatim s obzirom na poznavanje pisca, i onda s obzirom na opremu djela.

Kod ove pozitivne tekovine, da dijete dolazi u knjižaru kao kupac dobre knjige, stat ćemo i pokušat ćemo zabilježiti koji su još uslovi pripomogli u velikoj mjeri da se došlo u nas do te tekovine, ali ujedno će biti potrebno zabilježiti i to što iz toga proizilazi kao sugestija za naše izdavače i pisce, progovorit ćemo s tim u vezi o odgovornosti koju ima danas pisac, naročito onaj koji piše za djecu.

Naša dječja sredina ima danas čitača, kupaca dječaka, koji traže i kupuju dobre knjige s istom potrebom i strašću s kojom su prije tražili i kupovali kriminalnu i strip »literaturu«.

Za ovu najnoviju našu pozitivnu tekovinu zaslužna su naša izdavačka poduzeća, koja štampaju isključivo ili djelimično knjige za djecu. Spomenuo sam već da su ta poduzeća uspjela razviti dobar ukus u djece i roditelja iz širokih slojeva. Izdavanjem knjiga u njima rukovode književnici i pedagozi sa potrebnom odgovornošću, koju ima književnik i pedagog kao kulturni radnik i rodoljub, imajući stalno na umu za koga izbira i pušta književna djela u štampu. Na temelju nove činjenice, da se ukus naše djece čitača razvio u tolikoj mjeri, da sami kupuju i čitaju dobra književna djela, treba umjetničke rukovodioce nakladnih poduzeća još u većoj mjeri za vrijeme izbora književnih djela za djecu upozoriti na odgovornost, koju sada tek trebaju imati kod toga posla. Za vrijeme nestašice papira treba naročito paziti na to, da se štampaju dobri domaći pisci i da knjige budu ukusno opremljene.

Za ovu značajnu tekovinu, da imamo dijete samostalnog pratioca dobre knjige, zaslužni su i profesori, nastavnici i učitelji, koji su sastavljali školske programe i u njemu za izučavanje jezika stavili i to, da u osnovnim razredima treba čitati dobra književna djela za djecu, a za niže razrede gimnazija propisana su stanovita dobra djela kao lektira. Danas možete naći u službenim evidencijama školskog rada u pojedinim razredima zagrebačkih škola napisano pod rubrikom narodnog jezika: Čitanje iz književnog djela za djecu. Jedna učiteljica mi priča da ona sada doživljava ovakve slučajeve u svom razredu. Ima odlične učenice trećeg ili četvrtog razreda osnovne škole koje rano svrše školsku tihu računsku zadaću i, čekajući da njihove sporije drugarice svrše tu zadaću, čitaju ispod klupe dobru dječju knjigu do početka novog posla. Prošle školske godine imao sam kao pisac za djecu tri sastanka sa učenicima zagrebačkih škola. Učenicama nižih razreda jedne zagrebačke ženske gimnazije (profesor Vice Zaninović) čitao sam odlomak iz svoje neštampane pripovijesti Drveni zid. Poslije čitanja okružile su me učenice drugog razreda i zanimale su se kada i gdje će izići to moje novo djelo. Ispitivale su me kao odrasli pratioci književnosti ,koji s interesom očekuju štampani novitet. U djece se ova želja ,vruće nestrpljenje, očituje u drukčijoj formi nego u odraslog čitaoca. Ove učenice su o pročitanom odlomku davale tamo u dvorani svoje škole takve iskrene primjedbe, izražavale su se već u drugom razredu gimnazije »stručno«, književnom terminologijom, a uza sve to, naravno, dječjim glasovima, jednostavnošću izraza, a vatreno, otvorenih očiju, te, od srca srcu, nije mi lak posao bio odgovoriti na pitanja, hoće il to djelo biti štampano. Ako ga ne budu vidjele u knjižarama u skoro vrijeme, zašto je to tako i kakve su to poteškoće koje su povezane s izdavanjem nove knjige u nas. U ovakvoj novoj kulturnoj dječjoj sredini pisac se iznenađuje i mora pomišljati na odgovornost kod daljnjeg svog rada na području književnog stvaranja za djecu.

U još većoj mjeri potvrdilo mi je pojačani osjećaj odgovornosti drugi slučaj. Pozvan sam od učenica trećeg osnovnog razreda jedne zagrebačke škole (učiteljica Branka Kukolja). Njima nisam čitao iz svojih djela. S njima sam se samo razgovarao. Bio je to neobičan susret književnika s desetogodišnjim djevojčicama. Pedeset malih učenica stavljale su tako pametna, osobita pitanja; govorile su svoje mišljenje i svoje utiske s toliko znanja, s toliko razumijevanja, smisla i ukusa ,ali u isto vrijeme bile su prava djeca, jednostavna, prirodna, neposredna, da sam kao pisac bio u tolikoj mjeri iznenađen, gotovo zbunjen, i trebalo je mnogo nastojanja da se pred ovim djevojčicama održim na visini, kako se ne bi u mene razočarale. A potvrda o odgovornosti pisca?! Ona dolazi na prvo mjesto. Pri sastanku s ovim djevojčicama stekao sam iskustvo, koje od pisca traži i više nego odgovornost. Upravo za njih, a takvih i sličnih razreda po školama ima danas više, i pisac mora nastojati dati u svom književnom djelu najbolje, nešto što ukuse i potrebe ovih malih čitača može zadovoljiti. Sastanak s ovim djevojčicama mora dječjeg pisca ozbiljno trgnuti. Mora ga — iskreno ćemo reći — i zabrinuti. Ove male učenice muče već neki literarni problemi. One su mi u razgovoru postavile dva teška pitanja: Jedno je, da li se je sadržaj realističnog djela za djecu uistinu u životu dogodio, i drugo pitanje bilo je, kako sada izgleda život sela u kojima su se odigravali sadržaji tih književnih djela. Ove male učenice su stavile na mene veliki broj pitanja iz političkog, socijalnog i kulturnog područja našeg suvremenog života. One su mi saopćavale svoja mišljenja, svoje kritike, sviđanja i nesviđanja tako znalački, da sam ostao zapanjen.

Na posljednja opisana dva sastanka, na kojima je bio samo razgovor između djece i pisca, trebali su prisustvovati kao promatrači dječji pisci i pedagozi. Neočekivano bogat, interesantan sadržaj poslužio bi kao nova tema za diskusiju Sekciji za dječju književnost u Društvu književnika.

Pisci za djecu poslije iskustava koja su stekli u ovakvoj kulturnoj dječjoj sredini, stavljeni su pred posve novu i zamašnu problematiku. Nova iskustva, osim toga svega, izrazita su potvrda mišljenja da je književni rad za djecu teži i odgovorniji od književnog rada za odraslu čitalačku publiku. Nova i značajna iskustva su tako specifične prirode, da sve više potvrđuju mišljenje kako je književnost za djecu specijalna umjetnička literatura, čiji se specijalni problemi trebaju rješavati u posebnim sekcijama za dječju književnost, pa ako u kojem našem republičkom društvu književnika još možda ne postoje, treba ih osnovati i omogućiti im svestran rad. Da dječji pisci ne zaostanu za djecom! Da ih ne pretekne svojim zahtjevom i svojim željama dječak, samostalni kupac knjige u knjižari!

Cedo VUKOVIĆ

Djevojka iz Metohije

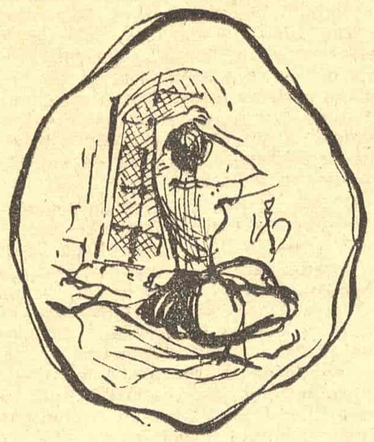

Trešnja se iza lista primamljivo smije, jagoda sakriva sočno lice od sunca i pogleda ljudskog, ljubičica savija nježnu čašicu k zemlji. A ja, djevojka iz Metohije, omotah struk svoj crnim platnom i prekrih lice zarom, gušćim od mojih trepavica.

Trešnja i jagoda i ljubičica proviruju k suncu i sunce k njima. One mame k sebi djecu i ljude: tu smo, na grani savijenoj, kraj žbuna, na pristranku sunčanom. A ja sam, čamotna, iza dva zida — avliskog i kućnog, iza dvije mreže pred očima — rešetke na prozoru i zaru na licu.

Voćke zarobljene nadrastaju avliski zid i pružaju grane preko njega. Kernjača strašljiva izvuče glavu iz oklopa svoga — osmotri desno i lijevo. A ja, crna kao vrana, čučim na kolima, ako nekud krenem. A uveče, kad zapljušti mjesečina po lišću i rešetkama, oči su moje otvorene, moje srce budno. U kovčegu išaranom počivaju, mirisom natopljene, košulje od ćenara i vezovi moji i čarape od rude vune, i pojasevi u bojama jarkim i meke šalvare. Složene su u kačicu bijele grudve sira, mojim rukama cijeđene. Čuti u tmini stari razboj, miruju motavila i vretena moja. Ljudi su do zadnje mrve pojeli tanki kukuruzni hljeb, što ga umijesih i dlanovima rumenim natrijeh i ispekoh ispod sača užarenog. Spavaju svi u kuli. A moje oči love tanki zrak mjesečine, što mi kroz rešetku pada na lice. San mi je odbjegao i luta drumovima metohijskim, i skakuće divljim stazama, i vere se uz jabuke đulabije i pokreće daškom svojim lišće topola Čini mi se — u odaji sam i čekam san da mi svede oči. Ali, gle! Ja to s njime krišom, kao sjen, lepršam i kupam se u mjesečini. Ne smiješ ni pomisliti, ali srce bi da sleti kao lastavica na prozor neviđenog vjerenika, da dodirne krilom... Da li su i kod njega rešetke?

•

Jutros su se rascvjetale bulke crvene, rasute po žitu. Jutros su kumrije prhnule sa višnjevih grana, teških od rose, i bjelasaju se u plavome beskraju. Jutros sam izišla na sunce bez platna crnoga na sebi.

Kao mrijena gusta, skliznu mi zar s lica, kao crna ljuštura, feredža s mene spade.

Nanovo se rodih.

Radovala bih se, pretekla ždrebad tankonogu po livadama i ševu nad ljeskarom. Smijala bih se — od cika silnoga nek mi pukne grlo. A strepim, jeza mi koči prste. Od čega? Izišla sam bojažljivo, kao da po trnju koračam. Dlanovi mi počivaju na grudima, vreli dlanovi, znojni. Strune strepnje i stida zategnute su do kraja. Čini mi se — gola izidoh u svijet. Kao jasika bezlisna u poznu jesen. Zar baš ničega na meni nema? Eno, neko ide! Ruka se podiže k licu. Ruka traži krajičak marame da pokrije oči. Marame nema pod prstima. Zar kosom crvenkastom, zar viticama teškim da pokrijem oči? Oj, pa to su drugarice moje. Ne tuci, srce moje ludo. Mirujte grudi, ne raspinjite košulju uzdrhtalu. Što mi se stas tako njiha? Lakše, lakše! Pobjeći negdje, u kut neki. Sabrati još snage. Još mnogo snage i drskosti... O, što me svi gledate? Što se kikoćete i pljeskate dlanovima, drugarice moje? Jesu li ti od sreće klonule ruke, majko draga? Što su ti bore pune suza? Što si se zaustavilo na nebu, sunce raspaljeno, što mi pržiš obraze i zasipaš oči plamenom! Neće li potamniti od sunca i vjetra lice moje bijelo?

Samo da ne naiđu momci naši. Ili oni kauri brkati. I dok sam feredžu nosila, pogledali su me nekako, nekako... Uh, zar mi je studeno jutros? Ne, ja gorim, na licu su mi crveni pečati. U grlo nadiru grcaji. Je li to radost? Ili tuga minulih dana još plače u meni i guši me?

Na trepavici — suza. Sinula je, tek za tren, i skliznula, kao živo biserno zrno, niz lice na košulju tanku. Rone se jedna za drugom — za čitavu ogrlicu blistavu.

Prostrite mi, trešnje, svoj hlad po travi mokroj, da pobjegnem — da utonem u nju. Sklopite lisnate grane nada mnom, da me ni sunce ne vidi!

Jurij GUSTINČIĆ

„MLADOST" U OPASNOSTI

Začuđujuće deluje ova činjenica, ali je baš tako; najnoviji plodovi uvođenja principa rentabilnosti u nekim našim izdavačkim kućama jesu, u znatnoj meri, avanturistička literatura i stripovi. Istina, tu i tamo, planovi su popunjeni, pored obaveznih klasika, jednom ili drugom knjigom nekog modernog evropskog ili američkog pisca. Ali u tome se ne vidi sistem, i više je to rezultat intervencija nego izraz opšteg stanja. Tako je, recimo, izdavački plan »Novog pokolenja« za ovu godinu, kao što smo pre neki dan videli iz novina, staromodan i mogao bi isto tako biti donesen pre pet, deset ili dvadeset godina. Da li je to posledica nedovoljnog poznavanja svetskih literarnih dela? Sumnjamo. Sastavljači su izabrali knjige koje zu zaista na dobrom glasu. Time su dali dokaz svoga ukusa, izgrađenog kroz gimnaziju i visoku školu, Ali nad tim planom lebdi avet konzervativizma. I taj konzervativizam, čini nam se, ima svoje prave korene, između ostalog, i u shvatanju principa rentabilnosti, odnosu izdavača prema literaturi.

U članku koji je objavila »Politika« — ne znamo da li da ga ubrojimo među anonse, ali svakako nije mogao izići bez znanja rukovodstva »Nopoka« — nabrojani su između ostaloga razni avanturistički romani (na čelu sa »integralnim« testom integralno prastarog »Poslednjeg Mohikanca« od Fenimora Kupera), ali nije spomenuta jedna važna publikacija »Nopoka«. Ta publikacija je stalne prirode, pa bi prema tome trebalo da bude predmet stalne brige izdavača. Radi se o književnom časopisu »Mladost«. Mada se u knjižarama prodaje tek dvobroj 3—4 (za mesece mart-april), ipak on još postoji. Zanimljivo je zašto »Mladost«, u poslednje vreme, izlazi tako neuredno. Po našem mišljenju ovo je u izvesnoj vezi sa objavljenim planovima izdavača ovoga časopisa, sa izvesnim pogledima na književno tržište, o kojima treba progovoriti otvoreno.

Pre no što pređemo na ovaj žalosni predmet, ukazaćemo na to da časopis »Mladost« u poslednje vreme nije više ono što je bio pre godinu-dve dana. Doživeo je izvesnu evoluciju koja se ogleda baš u broju koji se sada mesecima porađa šetajući od štamparije do štamparije. Mi ne vidimo glavnu »promenu kursa« u tome što je i »Mladost« počela sistematski da proširuje horizont pred našim očima, i što nas potseća na činjenicu da mi nismo danas sami u svetskoj literaturi. U njoj su se počela redati imena Hemingveja, Foknera, Džordža Snela i drugih savremenih svetskih pisaca Međutim, značajnija je činjenica da je »Mladost« zaista prestala da bude »časopis mladih« i da je zajedno sa nestankom »Kluba mladih pisaca« (što je možda samo po sebi dostojno žaljenja) iz časopisa nestala ona čamotna atmosfera našeg omladinskog entuzijastičkog diletantizma. Krug saradnika »Mladosti« obuhvatio je brojevima koji se pripremaju i krupna imena starije generacije kao što su Aleksandar Vučo, Oskar Davičo, Dušan Matić (i, ukoliko nam je poznato, Marko Ristić). Budimo iskreni: u komercijalnom smislu časopisu danas možda smeta naslov »Mladost«, koji u sebi nosi sećanje na gore navedeni diletantizam. Možda bi valjalo naslov promeniti? Ili je pak bolje istrajati na ovome putu, prkosno noseći na koricama ispisanu ovu reč, obogaćenu novim sadržajem? To su sve pitanja, ali manje aktuelna no što je sledeće:

Direkcija i radnički savet »Novog pokolenja« diskutovali su u više mahova o tome da časopis ukinu pošto im je »na finansiskom teretu«. Odluka o tome donosena je dva puta i time je dat najbolji dokaz da jedno od naših glavnih izdavačkih preduzeća (koje usto nosi avangardistički naziv) misli o izdržavanju časopisa malo drukčije no što je to opisao Jožef Debrecini pre dve nedelje u »Književnim novinama«. »Nopok« je konačno odlučio da izda još dvobroje 5—6 (maj—juni) i 7—8 (juli—avgust), i ako se u međuvremenu »nešto uradi«, ako se, na primer, dobije dotacija jedne državne ustanove kao što je Savet za nauku i kulturu, ako se preduzeću »bude rentiralo«, časopis će da nastavi sa izlaženjem. Tako je dovedeno u pitanje izlaženje jednog od svega dva literarna časopisa kojima raspolaže naš glavni grad, i to u momentu kada čisto kvalitativna strana časopisa »Mladost« pokazuje vidne znake daljeg napretka i borbe za potpunije razumevanje kulturnih problema današnjice.

Evo šta se praktično dešava: Rukopisi za dvobroj 5—6 (maj—juni) predati su »Novom pokolenju« 6 juna ove godine, što potvrđuje potpis šefa štampe preduzeća Žike Janaćkovića, a danas, 21 avgusta, završena je tek druga revizija, što znači da je proces slaganja rukopisa, preloma i revizije, za samo 6 tabaka, trajao preko 2 meseca. Prema ugovoru »Nopoka« sa štamparijom »Kultura« broj je trebalo da izađe 1 avgusta, što je samo po sebi već veoma kasno. Sve u svemu, broj će se pojaviti u knjižarama negde početkom septembra.

»Mladost« je zaista spala na vrlo mali tiraž (sa 7.500 primeraka na 2.000). Tiraž svakako ne sme biti jedini kriterij za izlaženje književnih časopisa. Ali izdavači koji toliko odugovlače štampanje radi toga što im se to ne rentira, time svesno ili nesvesno utiču na dalje opadanje tiraža i doprinose likvidaciji jednog časopisa. Posle tri meseca ne samo da deo pripremljenog materijala zastareva i stavlja neke pisce u smešan položaj, već časopis nestaje iz vida čitalaca ili se groteskno smeši iz izloga koricama svog starog broja.

Rekli smo da nam se konzervativizam izdavačkog plana »Nopoka« ne čini slučajnim. »Mladost« bi mogla da podigne i ugled preduzeća koji je izdaje. Ali umesto da joj pomogne, da je forsira, da pokriva deficit (koji će se svakako smanjivati) iz drugih, konandojlovskih izvora, rukovodstvo »Nopoka« posvećuje svoje sastanke pitanju odbacivanja odgovornosti za »Mladost«. Gledajući plan za ovu godinu, moglo bi se mnogim modernim svetskim piscima proreći da u »Nopoku« neće baš najbolje proći. Mi smo daleko od toga da imamo išta protiv Kupera, Konan Dojla, Valtera Skota, Haufa, »barona Minhauzena« a pogotovu Servantesa! Ali da u doba nečuvenog progresa, preobražaja i novih osvajanja ljudske misli »Nopok« ne misli na to da našem novom pokolenju pruži sliku tog preobražaja, jeste dokaz da princip rentabilnosti po svaku cenu može imati dve posledice, jednu goru od druge: on vodi ili stripovima i »best-selerima«, ili, kao što je to slučaj »Nopoka«, konzervativnom oportunizmu. Jer ako se na kraju krajeva već želi da dâ omladini avanturistička i detektivska literatura, onda bi se moglo smelo preći preko Konan Dojla i zaustaviti se na modernijoj i interesantnijoj literaturi te vrste. I tako dalje.

Izgleda da će bez mecene teško napredovati i sama naša literatura. Ustvari naša država jeste visoki mecena kulture. Ali sa stvaranjem elastičnijeg sistema osamostaljenih preduzeća, u našu izdavačku politiku katkada se uvlače komercijalne tendencije u takvoj formi u kakvoj nisu bile poznate ni kulturnijim građanskim izdavačima. Hajnrih Hajne vodio je doživotnu borbu sa svojim izdavačem Kampeom i u pismu drugom svom izdavaču Brokhauzu on je jednom izrazio nadu da će taj kod izdavanja poezije »biti bar malo zain-

(Nastavak na četvrtoj strani)

O KRIKU KOGA TREBA PONOVITI

Piše:

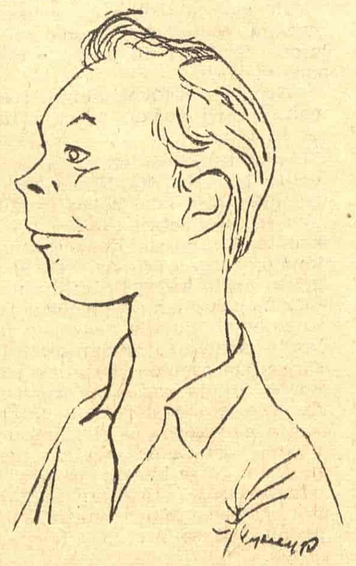

(Crtež Džumhura)

ĐORĐE RADIŠIĆ

Bilo je mnogo riječi o našoj poeziji u ovim danima kada proslavljamo deset godina od početka naše Narodnooslobodilačke borbe. Bilo je mnogo riječi o poeziji, i o salvarzanu, i o prerijama, i ljepotama i panici.

Pa red je da, bar pri kraju ovih proslava, porazgovaramo i o našoj ratnoj, partizanskoj poeziji.

Veliki dani ne doimlju se odmah čovjeka svom svojom veličinom. Potrebno je odmaknuti se od velikih dana, pa da se oni ugledaju u punoj veličini. Možda smo suviše blizu stajali pred platnom i od poteza kojima je na njemu umjetnik (a i mi sami) naslagao bolje, nismo vidjeli sliku u cjelini. Vidjeli smo boje, doista veoma žarke, ali je sliku teško bilo predočiti.

Sada smo se odmakli i stojimo pred tim velikim ratnim platnom na rastojanju od nekoliko godina. Više nema samo pojedinih boja i poteza kičice — slika je bljesnula u svojoj pravoj veličini i mi vidimo sve, pa i ono što smo samo tek naslućivali.

Niko ne može reći da nije bio potreban taj vremenski razmak (iako su i u njemu stvorena velika djela).

Ali ako smo se mi, u svoje vrijeme nemoćni da pred hasnom boja kažemo išta, odvratili od slike, neće nam pomoći ni ovo rastojanje, ako joj i danas stojimo okrenuti leđima.

★

Više nego ikada prije, baš ovih dana, u mislima i snovima nekadašnjih partizana nižu se uspomene iz rata. Na našim planinama, po selima, sastaju se prvoborci partizanskih odreda da se, mnogi među njima ,ponovo vide nakon nekoliko godina. I to što oni, na tim viđenjima, pričaju, to je zlatonosna bujica za naše pjesnike. Zlato je tu, samo ga treba isprati.

Razgovarajte s našim borcima, pitajte ih i čućete mnogo. Čućete priču o mitraljescu koji je pred smrt tražio da se rukuje sa svojim komesarom, čućete priču o desetini koja je izginula izvlačeći iz vatre svog mrtvog komandira, čućete priču o primanju u Partiju smrtno ranjenog borca.

No, to nije jedini način »ispiranja zlata«. Treba samo prelistati naše brigadne listove i džepne novine izdavane tokom rata. Nevješto, doduše, često puta i rukom, ali ipak zapisano je tu mnogo divnih primjera herojstva i samoprijegora. Slučajno mi je, prije nekoliko dana, došao do ruke list Osme crnogorske udarne brigade »Kroz borbu« od februara 1945. U članku »Jedan primjer vojničkog požrtvovanja« našao sam između ostalog i ovo: »Druže komandante, stigao sam — raportira Dušan, a u lijevoj ruci drži otsječeni dio noge. Članovi štaba gledali su ga sa zaprepašćenjem, a Dušan Perović je mirno, kao da je riječ o nepoznatoj pobjedi, podnosio izvještaj za koji je bio on poslat«.

Mislim da je svaki komentar izlišan.

★

Nisam sanjao sfingu s brkovezom, ni pauke strašne i pitome. Ali često puta sam i budan sanjao svoje mrtve drugove. I na gradilištima, i na vojnim paradama, i o praznicima sanjam ih; dolaze jedan za drugim. žive, gledaju. Ali su ipak ćutljivi kao sfinge. Nemaju riječi. Ono što su imali da kažu rekli su već oštrim glasom svoje krvi — crveno su kriknuli u život, a taj krik ostao je u nama, u nama živi, u nama rađa snove o njima. A i to je krik koji treba ponoviti. Na nama je bilo, ne samo na nama nego i na svim borcima, da taj krik sačuvamo, da ga stavimo oprezno i s puno poštovanja pod isti ključ pod kojim se čuva život. A jedino na nama, i baš na nama je da taj krik ponovimo, da ga oživimo svojih stihovima, da ga učinimo neumrlim.

Istoričari čine i učinili su svoje: zna se tačno i kada, i gdje, i kako se odvijala koja ofanziva, koje su jedinice učestvovale, kakvi su bili gubici i naši i neprijateljski.

A da li smo mi učinili svoje: da li će buduća pokoljenja (o kojima se danas naši pjesnici toliku brinu)iz udžbenika istorije moći naučiti sve ono što smo mi saznali? Da li njima ne treba još jedan pjesnički udžbenik istorije u kome će, između redova u kojima se govori o bitkama i ofanzivama, pročitati i ljudska stremljenja i titraje, i suze i radosti!

Treba kazati i otrgnuti od zaborava, spasiti te krikove, ponoviti ih još jednom.

LAV ZAHAROV

ALEKSANDAR BLOK

POVODOM TRIDESETOGODISNJICE PESNIKOVE SMRTI

(Crtež Džumhura)
Aleksandar Blok

Od mladićkih stihova o divnoj dami do revolucionarnih, olujnih simbola slavne poeme »Dvanaestorica« Aleksandar Blok je proneo kroz svoje stvaralaštvo atmosferu bezgranično iskrenog pesničkog drhtaja, atmosferu vizije koja je, menjajući svoje oblike i zvučanja, uvek ostajala verna onom najdublje skrivenom, najbrižljivije čuvanom, najpotresnije voljenom.

Blok je veliki pesnik ne samo po izvanrednoj samosvojnosti svog lirskog izraza, ne samo po visokoj muzikalnosti svojih strofa, koje su muzika u većoj meri nego dela mnogih značajnih kompozitora, nego i po vernosti zavetnoj misli ili, tačnije, nepromenljivom, imanentnom jezgru te misli. Ona je uzdigla Bloka iznad ruskog pesničkog simbolizma prve i druge decenije ovoga veka, ona je učinila Blokovo delo neuporedivo značajnijim i trajnijim od poezije Brjusova, Baljmonta i Sologuba, tih najistaknutijih pesnika — simbolista, a i od stvaralaštva Andreja Bjelog, koje se u mnogo čemu dodiruje sa Blokovim.

U čemu je jezgro poetske misli Aleksandra Bloka, u čemu je unutarnje jedinstvo njegova opusa, tako raznolikog u smenj likova, iščekivanja, nagoveštaja i ritmova? Više nego ijednom drugom ruskom pesniku njegova pokolenja, Bloku je svojstveno traženje istine kadre da dade odgovor na najozbiljnija pitanja stvarnosti i da od pesnika otstrani stravičnu tminu svakidašnjice, »gnusnu, slinavu i smrdljivu starost« koju je Aleksandar Blok iz dna duše mrzeo, dozivajući revoluciju i poručujući joj da tu starost uništi.

Uobičajeno je mišljenje da se taj Blokov stav prema stvarnosti u životu formirao i ispoljio tek posle pojave njegove prve zbirke »Pesme o divnoj dami« (1904. g.) koja je tobož samo mutna, lelujavim i neuhvatljivim nagoveštajima protkana simbolika, čije poreklo valja tražiti u pesnikovoj plemićkoj kulturi, u lirskom misticizmu jednog mladića odgajenog kao cvet u zimskoj bašti. Nema sumnje, Blokova klasna pripadnost i tok detinjstva i mladosti znatno su uticali na njegova prva — i ne samo na prva poetska kazivanja. Blok je plemić, i on to ostaje čak i u svojim najoporijim, najžešćim publicističkim protestima protiv nakaradnih stanja stvorenih uz najneposrednije, a često i presudno učešće visoke ruske plemićke birokratije. Ali, nezavisno od sredine, iz koje je pesnik nikao, njegova prva zbirka čitavim sklopom svojih simbola i nagoveštaja ukazuje na osnovni motiv Blokove poezije: iščekivanje preobražajnog zbivanja koje će uzneti pesnika i otkriti mu nov, zračniji vidik.

Napisane pod jakim uticajem poezije i filozofskih ideja mističara Vladimira Solovjeva (1853—1900), »Pesme o divnoj dami«, i pored sve patine nedostižnoga, nedokučivoga i nevidljivoga, ipak sadrže prvi impuls kasnijeg razvoja Blokovog stvaralaštva. Divna dama polazi sa stranica Blokove mladićke zbirke na dalek i težak put kroz turobnu i gorku rusku stvarnost i, oslobođena svog mističnog vela ,ali često praćena drukčijom simbolikom, doživljuje u narednim pesnikovim knjigama niz preobražaja. U početku potstaknuti Blokovim oduševljenjem za prvu rusku revoluciju 1905 godine, a kasnije protkani njegovim predosećanjem propasti »starog sveta«, ti preobražaji nose i veoma izrazito obeležje romantičarstva sasvim posebne vrste: upravo u trenucima kad je, na prvi utisak, najudaljenije i najnezavisnije od stvarnosti, ono je najbliže realnim zbivanjima, i najpotpunije osvetljava pesnikov odnos prema njima.

Među ruskim simbolistima nema pesnika koji bi se po snazi i delovanju svoje reči, svoje osude — u godinama crne »stolipinštine« i sličnih stanja pritiska i borbe odozgo protiv svega naprednog — mogli ravnati s Aleksandrom Blokom. Njegove pesme, naizgled često ograđene od svega što je pesnike okružavalo, ustvari su odražavale neizmernu čežnju za lepšim, čistijim, oduhovljenijim sadržajima i oblicima života na način koji nije bio pristupačan Valeriju Brjusovu (1873—1924), tom priznatom vođi simbolista.

Međutim, u Brjusovljevoj poeziji elementi dobro naučenog zanata (ili, po rečima jednog kritičara, elementi »savladane netalentovanosti koja ipak nije isto što i talenat«) skoro uvek odnose prevagu nad poezijom u pravom smislu te reči. Posle pojave Blokova ciklusa pesama o gradu moglo se čuti da je Blok pošao tragom Valerija Brjusova, ma da poređenje između tematskih podudarnih »gradskih« pesama ove dvojice najubedljivije pokazuje da je Aleksandar Blok jedini veliki ruski pesnik iz doba simbolizma.

Tek u vremenskoj perspektivi uočena je dubina Blokova ciklusa u kome je grad prikazan kao simbol besmislenog, ružnog, sumornog života suprotstavljenog pesnikovoj čovečnosti, ljubavi i čežnji. Dok je Brjusov dao grad samo u njegovim spoljašnjim, svačijem oku pristupačnim protivrečnostima, polažući pri tome na upadljive groteskne efekte, koji u njegovim stihovima postaju samostalan cilj, Blok je ovaplotio u svome liku grada široko zahvaćenu stvarnost. Doduše, to ovaploćenje nije bez izvesnih iracionalnih primesa, ali u celini ono deluje kao pesnički produbljeno sučeljavanje čežnje i stvarnosti.

Čežnju oličava neznanka, simbol koji je izrastao iz gradskog ambijenta i koji lebdi na međi fantastičnoga i realnoga, kao nov oblik divne dame.

U Blokovu poeziju prodire posle 1904 godine plavičasta belina snega sa dahom vejavice, ćudljivom igrom varnica i sutonskom ili noćnom tišinom u kojoj se svaki zvuk razleže nadaleko, pun osobenog smisla. Izdvojen iz košmarske simfonije grada koji sputava i uništava čoveka, taj motiv čistog snega unosi mirnije i lirski jednostavnije raspoloženje u Blokovu poeziju tih godina.

Pesnik počinje da kazuje stvari neposrednije ili kroz simbole neposredno zahvaćene iz realnog sveta. Čovek velike, ma da u mnogome jednostrane kulture, Blok pri kraju prve decenije pristupa izvorima svetske poezije, kao i ruskoj poeziji od gorostasnog Puškina do malog, ali intonaciono i ritmički zanimljivog Meja, pažljivije i zrelije nego pre. Veliki i zreo pesnik, Blok ne ide tuđim tragovima, već stvaralački doživljuje u sebi Hajneovo, Puškinovo, Njekrasovljevo delo. Pesma »Na pruzi«, napisana 1910 godine, jedna od najlepših pesama autora »Dvanaestorice« deluje kao samostalan, nov po tonu nastavak poznate Njekrasovljeve teme.

Na način dostojan Njekrasova, ali drukčijom dikcijom i rečnikom, Blok je u ovoj pesmi naslikao čitav jedan promašeni život — život mlade žene koja se bacila pod voz zato što je njena mladost iznemogla u sanjarijama, u čežnji za srećom, nedostižnom pod okolnostima svakidašnjeg sivog, jadnog tavorenja.

Još uzbuđenije i šire Blok će prići temi trule i grozne stvarnosti u pesmi ispunjenoj predosećanjem preokreta i karakterističnoj po ukazivanju na ličnu neborbenost:

Da. Nadahnuće zapoveda:
Slobodnu maštu vodi put
Onamo gde su mrak i beda,
U poniženja crni kut.
Onamo gde si patnji blizu,
Gde je pred tobom drugi svet...
Pamtiš li decu u Parizu,
Prosjačkih ruku onih splet?
Što pre sagledaj okom duše
Svu stvarnost, stravičnu i zlu,
Dok još na tvome rodnom tlu
Oluje velike ne ruše.
Čeliči mišice za rad,
Dok jarost pravedna ne stasa...

Ne možeš? Neka se talasa
U tebi dosada i jad...
No masnu šminku zbriši s lica —
Tragove mrske laži svih,
Od celog sveta k'o krtica
U zemlju se zakopaj, tih.
Ti mrziš lik života tamni
I zato, dok budućnost gre
I nosi udes nepojamni,
Današnjici odvrati: ne!

Započeta 1911 godine, ova pesma je završena 1914, po čemu se vidi da je A. Bloku bilo stalo da izlije svoj gnev i svu gorčinu koja se tih godina bila skupila u njegovoj duši. To je gnev čoveka koji se ne mirj s lažima života, nepravdom i bedom, ali nema dovoljno unutarnje snage i rešenosti za neposrednu, otvorenu borbu i zato pribegava stavu iščekivanja velikih, prelomnih događaja. Uvek iskren do kraja, Blok nikada nije krio da je nesposoban za drukčiji, aktivniji odnos prema stvarnosti koja se sve do sloma carizma postavljala u njegovom stvaralaštvu kao osnovna tema — kao tema strahovito teškog nesklada između pesnikove težnje i života suprotstavljenog toj težnji.

Iz istog aspekta Blokova stvaralaštva nastaje i srodna, široko zahvaćena tema Rusije, obrađena ne samo u nizu pesama, već i u poemi »Na polju Kulikovom« i nedovršenoj poemi »Odmazde«. Blokova koncepcija otadžbine veoma je složena, u mnogome protkana protivrečnostima i nastojanjem da se izmire nepomirljive i suprotne ideje. U »Odmazdi« Blok upečatljivo i duboko slika tminu nad Rusijom, tminu u senci ogromnih krila jedne nepravične i omrznute vlasti koju je oličavao zloglasni Pobjedonoscev, dok se druge Blokove pesme u Rusiji graniče sa slovenofilskom koncepcijom i pokušavaju da tom suštinski nazadnom, velikodržavnom shvatanju udare obeležje čovečnosti i plemenitosti.

Kad je reč o velikom pesniku, zacelo nije potrebno prećutkivati njegove slabosti i pogreške. Blok se duhovno i duševno formirao pod uslovima koji u dovoljnoj meri objašnjavaju njegove zablude, ali utoliko je značajnije i pozitivnije pesnikovo opredeljenje za Oktobarsku revoluciju, za Lenjinovo delo. U poemi »Dvanaestorica« Blok čini snažan pokušaj da shvati suštinu revolucije. On usredsređuje svu svoju pesničku iskrenost na likove i simbole koji su za njega početkom 1918 godine, kad je poema napisana, bili najsadržajniji i najkarakterističniji. Nijedno Blokovo delo nije izazvalo tolike diskusije kao »Dvanaestorica«, a naročito pojava Hrista koji u poslednjem poglavlju poeme predvodi Dvanaestoricu crvenogardista. Napadan ne samo sa desnice (Mereševski, Gumiljov i dr.), već i od mnogih sovjetskih kritičara, taj simbol proističe iz same suštine Blokova shvatanja revolucije kao čina iz koga se ne može izlučiti religiozno-mistični momenat.

Veličina poeme »Dvanaestorica« zacelo je u potresnoj slici bure nad ljudima i u ljudima. Bura je data prostorno i vremenski ograničeno, ali sredstvima pesnika kakvog Rusija posle Njekrasova nije imala. Blok je izgradio svoju poemu na kratkim replikama koje bi kod manjeg pesnika neizbežno ostale sirov materijal, na podrugljivim pesmicama neznanih gradskih veseljaka ,na sudarima oštrih kontrasta koji prožimaju muziku čitave poeme.

Aleksandar Blok, pesnik i pisac lirskih drama, čovek velikog poetskog sagorevanja, udahnuo je svojoj reči zvučanje koje uzbudljivo i iskreno tumači pesnikove težnje, slutnje i bolove.

Blokova duboka lirska reč — melodija ostaje.

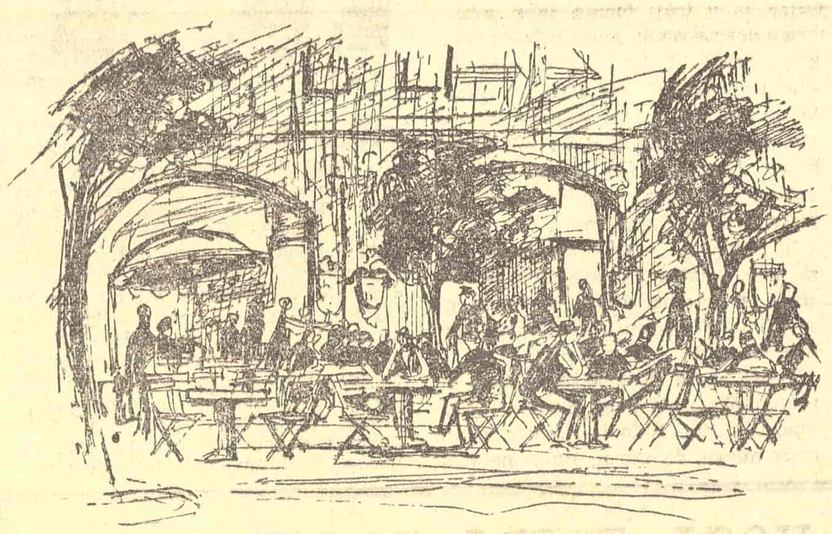

Džumhur: Pred kafanom

MIRKO VUJACIC

Mrtvi jarbol

Sam jedan jarbol po moru plovi,
sam — bez broda i brodara...
Sam jedan jarbol luta već dugo
...e pustinje okeana.
Zavija jarbol noću ko vuk
i svi ga mornari čuju,
a fratri sa San Vicenca
za njegov bol ne mare!

Sam jedan jarbol,
slomljen i ogrezao u krv okeana
vije se od broda do broda
i posrće po neznanim obalama
ko kletva strašan i crn...

Jarbole, brate moj,
ja te čujem kako kroz noćno mastilo okeana
pištiš ispod dubina
i na se, umjesto barjaka,
nosiš krvava, mrtva galeba...

Sam jedan jarbol svu noć srlja okeanima
...až brod svoj i mrtve mornare, —
mrtvu djecu morskih modrina,
mrtve oči, mrtve ruke
skršene na pustim palubama...

Svu noć plače jarbol
i budi srebrni san riba,
plače jarbol svu noć ko uklet
tužan plače i rida!

Sam jedan jarbol sakat i ranjen
plaši igre nimfa i talasa,
košulja mu je duboka noć mora —
on dugo i dugo srlja bez luke i brodospasa...

Njega gone sjeverni vjetrovi,
gone ga i vuku u dubine,
niz njega plaču kiše biskajske
i vise magle La Manša!

Na palubama ćuti noć zla i neznana
i vene krv, riba i mornara...
On svu noć vrti okean,
i pišti kroz dubine
kao duh mora.
A kada spazi mrtvi san mornara
i nade ukopane —
zbunjen jadan bježi uz pučine
bježi bez nada i spasa!

Sam jedan jarbol luta morima,
a fratri sa San Vicenca
za njegov bol ne mare.

On je slijep ko noć okeana,
bez zvijezda i kompasa; —
on je vezan kao što je rob vezan
davno umrlih galija.

On krade mjesec i zrak
i vraća se u dubine na groblje mora
da žutim vinom napije
žedne mornare!

O, nikad ne biti jarbol
bez broda i brodara,
gdje talasi, srljaju pijani i crni
po krmi noćnih vjetrova!..

Sam jarbol plovi
Kao jedna krstača
svih morskih grobova

Izložba klasika engleske literature

U okviru Britanskog festivala otvorena je u Londonu u Viktorija end Albert Muzeumu izložba manuskripata, prvih izdanja, bibliografskih retkosti i portreta engleskih klasika. U odeljenju »Pesnici« izloženi su Coserove »Kenterberiske priče«, štampane 1478 godine, manuskript Devisovog »Nosce Te ipsum« (1599) i Telnisonov »In memoriam«. U odeljenju »Pripovedači« moći će se videti originalna izdanja velikih romansijera od Defoa do danas, kao i manuskript Dikensovog »Davida Koperfilda«. U odeljenju dramskih pisaca nalazi se i Sekspirov prvi folio, u odeljenju »Slobodni građanin« ima dela od Miltonovog »Aeropagita« do Čerčilovih govora. U ostalim odeljenjima od interesa su dela britanskih moreplovaca, istraživača i kolonizatora, pismo Njutna o stvaranju sveta i nekoliko listova iz manuskripta Darvinovog »Poreklа vrsta«. Ima knjiga posvećenih i sportu, običnom čoveku itd. Sva odeljenja su ukrašena portretima ili bistama klasika. Deo izložbe prikazuje i napredak štampe.

Smatra se da je ovo najpotpunija i najreprezentativnija izložba engleskih klasika koja je bila ikada priređena.

PREUREĐENJE VIKTORIJA END ALBERT MUZEUMA

U Viktorija end Albert Muzeumu završeno je preuređenje 47 izložbenih prostorija. Prema novom uređenju, italijanska Renesansa dolazi do punijeg izražaja, jer su sve oblasti likovnih umetnosti Renesanse (skulptura, slikarstvo, keramika, kovano gvožđe, obrada drveta, tekstil, oprema knjiga) prikupljene u međusobno povezanim prostorijama. Kolekcija skulpture italijanske Renesanse ovog muzeja je sada reprezentativnija od bilo koje druge kolekcije na svetu.

MIHAILO LALIĆ

ĐURAŠINOVIĆI

U snu Milosav Đurašinović razgovara sa sinom, s djetetom koje ne postoji nigdje sem u njegovoj, skrivenoj i neostvarljivoj, želji da ga ima. Nikad nikom nije izrekao tu svoju želju, suzbio ju je i posljednjih dana sasvim zaboravio, a ona se, eto, prokrala u maštu sna i čudnom čarolijom stvorila bucmastog dječaka koji mu sjedi na koljenu i majušnim toplim dlanom, mekim kao svila, opipava i gladi njegovo lica tvrdo i koščato kao da je istesano od pećinskog kamena. Čovjek osjeća prijatnu toplinu i nepoznatu slast dodira bića nježnog i lakog kao sjenka, zagleduje mu se u ozbiljne mudre oči pune tajni i ljepote, rukom mrsi meku svjetloplavu kosu čije šuštavo pramenje krije ovalno ružičaste vrhove ušnih školjki.

»Treba da se šišaš, mali«, kaže mu ozbiljnim glasom, namjerno oporim i skoro strogim. »Kaži baki nek ti skine to runo, inače — vaške će te pojesti. Vaške od tolike kose mogu da ispletu konopac i da te odvuku u Taru. Šta bih ja poslije — bez tebe?... To o konopcu nije on sam izmislio — tako su i njega plašili, prije nešto manje od dvadeset godina, kad su ga nagovarali da se šiša.

»Ti nikad kući ne dolaziš«, kaže dijete nekim čudnim glasom, toliko poznatim i uvjerljivim, punim bolnog prekora. »Kao da ti ja nijesam ništa. Zar me baš nimalo ne voliš? Ili je u tim tvojim pećinama tako lijepo... Onda bi mogao i mene tamo da povedeš, da budemo zajedno.«

»U pećinama je gadno, mali moj! Hladne su i nema se šta jesti. Za spavanje je tvrdo i ponekad kaplje čas na glavu, čas na noge. Tamo čovjek mora da strepi, jer ne zna kad će ga i s koje strane napasti, a vatru ne smije naložiti čak i kad ima dosta drva. Ja bih rado ostavio ta gadna mjesta, ali ne mogu zbog tebe. Htio bih da ti budeš slobodan čovjek, da ti bude dobro u životu i da me nikad ne prekoriš na kakvom sam te to ružnom svijetu samog ostavio.«

»Brada ti je tvrda i bode kao trnje. Što ne makneš te bodljike, tu bôcu? Ne mogu ni da te dodirnem — ružan si od toga.«

»Ti mene ne razumiješ... Treba da ti daju mlijeka — od toga se raste. Kad porasteš, možda ćeš se sjetiti ovoga što ti govorim. Moram ja tako, inače bi svijet još dugo ostao ovakav kakav je sad — s ratovima, i da se čovjek porobljava i da ga jašu. Ne mogu da te ostavim tako, jer mi Đurašinovići od Nikše smo, Rovčani, a to je bilo prije Kosova — i nikad se nijesmo dali porobiti. A kad mi komunisti pobijedimo — više neće biti ratova ni iskorišćavanja ljudi. To bih ja htio da doživiš, bar ti ako ja ne mogu, a to će doći — tako u knjigama piše.«

»One tvoje knjige baka je stavila na vatru, pa su izgorjele. Ona veli da je bolje i tako nego da ih četnici nađu, a poslije plače i veli da su tebe knjige upropastile, pa kaže da se to ne smije nikom govoriti i da ne valja knjige čitati: od toga, veli, svaka nesreća dolazi«.

»Baka je stara žena, mali, ne zna ona ništa o tome. Kad ti porasteš — knjige će biti velike i još mnogo pametnije. Iz njih će se tačno znati od čega nesreće dolaze...«

Odjednom se trže i ljutito škripnu zubima. Neka mračna sila zgrabila je bucmastog mališana s njegovih koljena i užasnom snagom ga survala u mrakove i bezdane nepostojanja. U bolnoj tjeskobi buđenja on čuo, skoro osjeti, hladnu čeličnu škripu, a zatim, kao bljesak noža, siktav šapat sestre Anice:

»Gleda-a-aj!«

Vidje snijeg i noć tek dodirnutu svitanjem i neke mrlje krupne i crne, kao džinovske ribe propete na kratkim jedva raskrojenim repovima, debele po sredini a gore i dolje zašiljene, kako se približavaju i mašu perajima, kako su sasvim blizu i kako se strovaljuju na njega kao one željeznice s filmskog platna u prepunu bioskopsku dvoranu. On zgrabi pušku i povuče za obarač. Pucanj, iako mukao i tup, sasvim ga razbudi, a onaj krik što zatim dođe i ona zbrka ljudskih nogu udesetostručenih brzim otstupanjem, skoro ga razveseli.

»Nek ti je nazdravlje, Fuštiću,« reče, jer je po onom kriku bio prepoznao pogođenog čovjeka. »Kaži tamo da se Milosav Vučićev ne da bez zamjene.«

Odgovoriše mu plotunima. Sto kuršuma proletje povrh njegove glave cijepajući tišinu i oblake u duge tanke kajiše. Iz visa počeše da padaju otkinute grane sa snijegom i sitna ljuta sačma kamena izbodenog mecima. Iz zaklona, nevidljiva, zaurla stoglava masa — psovkama, prijetnjama i pozivima na predaju. Izgledalo je da od te rike vjetar duva i šumnato granje pod njim podrhtava sasipajući plase sivog promrzlog snijega.

»Propadosmo«, reče Vučić Đurašinović. »Izdade nas neko, utrije mi kuću, lele meni jutros!«

»Ne leleči, stari, nema se kad«, doviknu mu sin. »Probijaj se s Anicom gore, zadržaću ih ja.«

»Ne, nego ja! Ja ću da ih zadržavam ,ajde ti!«, i opali na uzdrhtali žbun koji se odmah umiri pod oblačićem snježne prašine.

»Idi, kad te molim na koljenima!«, plačnim, očajničkim glasom reče Milosav. »Sramota mi je da te ostavim, znaš li, stari!«

»Ne, ne«, odgovori starac i opet opali. Puneći pušku, viknu »Otstupaj, ubiću te!«

Anica bješe već odmakla uskom uvalom iza skloništa. Nikad kao u tom trenutku nije tako bolno osjetila koliko je na smetnji bratu i ocu, i nikad tako zaželjela brzu, kratku smrt koja od svega oslobađa. Pela se prema golom hrptu kosog brežuljka nad četničkim položajem — da stane na metu njihovih pušaka — kad je stiže brat i povuče za sobom grežući visok snijeg. On zaobiđe brežuljak i iz klekovog žbunja nad njim otvori vatru da bi otkinuo starca od onih dolje. Anica ga pogleda sa strahom u očima i zamoli ga da ne zadržava, da ništa ne čeka, da se bar on spasava. On ne odgovori ništa. Lice mu je blijedo a nakostrešen pramen smeđe kose nad uvom zlati se i crveni u jutarnjem suncu.

Stari Đurašinović stiže pognut i zadihan, mračna lica i nakostrešenih brkova.

»Šta čekate«, viknu. »Mogli ste do sad stići na Šišku ili bar u Vragodo. Ej, djeco, djeco, luda kućo! Što me mučite jutros — zar sam malo namučen!«

Milosav Đurašinović ćutke prođe pred njim i poče da greže. Oko nogu mu skaču crvene i ljubičaste varnice kao čudno cvijeće što se pali i gasi sunčanim zrakom u snižđenim kristalima. Za njima zagustiše plotuni i čuše se mračni povici mase koja juri trkom i gubi dah, koja bi htjela da ubije a da ne pogine, da sve uzme i da ništa ne da. Katkad se čuju jasni dozivi patrolama ili četama — da čuvaju prilaze k Palješkoj Šumi i Braniku, a onda se podivljali krici sliju u ohrabrujuću riku koja zvoni i odjekuje u prodolima.

»A—o—o—o—o, a—o—o—o—o, u—a—a—a—a«

Jedno vrijeme su ih sustopice pratili plotunima, zasipajući put pred njima i iza njih iskidanim granama, lišćem i snijegom. Onda skrenuše s pravca i zadugo ih izgubiše. Samo su pratili trag i, da se zabave, ili da označe gdje su — keftali su za tragom kao psi.

Oko deset sati Đurašinovići izgurаše u ždrijelo ispod Vragodola. Bili su mrtvi od umora te popadaše po snijegu da predahnu. Još im se ni znoj nije osušio, a iza njih halaknuše oni što prate trag. Na taj znak javiše se zasjede ispod Vragodola kazujući da se tamo nema kud.

»Da se rasturimo«, reče Anica, »Dako se bar koji od vas spasi.«

»Nema rasturanja«, odgovori Milosav mračan u licu. »Idemo dalje«.

Vučić Đurašinović ustade na uzdrhtale noge i tužno pogleda strminu iznad sebe.

»Šta je stari?« upita ga sin. »Ne možeš uz brdo? Ne ide ti se?«

»Moram da mogu, iako mi se neće.«

»Ne treba: tamo bi naišli na odmorne kerove. Bolje je da obodemo niz brdo. Ako se dočepamo četničkih tragova — još bi mogli da se vrtimo neko vrijeme.«

Starac posluša bez riječi. Lice mu je posivjelo, usta i brkovi izgriženi, oči mutne. Teturao je šireći ruke oko sebe da ne padne. Sin i ćerka ga uzeše među sebe i skoro povukoše. Neko vrijeme puštao je da ga tako vode, a onda mu »proradi motor« i on pođe sam za njima. Brzo siđoše do dna šume i, pošto nijesu smjeli da pretrčavaju proplanke, sigurno okružene zasjedama, okrenuše stranom ponaniž, samo ivicom šume.

»Ima jedan zgodan kamen dolje više Gnjionika«, promrmlja starac posivjelim usnama oko kojih se sakupio kolut bijele pjene.

»Znam ga« odgovori Milosav.

»Kad bi mogli bar do njega da se probijemo«

»Pokušaćemo«.

Za njima se opet diže ona rika iskidana plotunima. Gore za brdom zapjeva jedna grupa. To prevari one dolje — pomislili su da je sve svršeno, te i oni zapjevaše. Taj predah posluži Đurašinovićima da pređu dva proplanka koji su im bili na putu. Odmah zatim naiđoše na široku, dobro ugaženu četničku prtinu. Neko vrijeme su išli njom, a onda se odvojiše prema Gnjioniku. Stigoše do kamena i sjedoše u zapećak pod njim. Pjesma oko njih još traje, a već je podnevno vrijeme.

»Ubio ga bog, i ovaj dan — kako je dug!«, umorno reče Vučić. Zatim dodade »Ajde, Milosave, bježi! Ja ću ih ovdje pričekati. Zadržaću ih možda i pola sata. Dotle se ti možeš dokvatiti Branika.«

»Ovdje ja, stari, imam dobar zaklon. Zamijeniću se i gotovo. Neću nikud da idem! Molim te, očisti tu pjenu s brade, ne bi lijepo bilo da te takvoga nađu.«

Pjesma odjednom prestade naglo prekinuta naprasitim i brzim plotunima i vikom tu negdje u blizini, otprilike na mjestu gdje se njihov trag odvojio od četničke prtine.

»Dakle — nema nam spasa danas«, uzdahnu starac.

»A ja sam sanjao da imam sina«, reče Milosav. »Čak sam razgovarao s njim«.

Starac se skoro obradova:

»To nije loš san. Bogami, to bi trebalo da bude dobar znak.«

Mladićevo blijedo lice s rumenim pjegama umora poče da se razvlači za osmijeh, zatim zadrhta, steže se i namršti. On nasloni pušku na grudi i nanišani.

»Eno Milivoje Zindović«, reče. »Komandir, onaj što se pohvalio da je ubio Svetozara Drobnjaka. Bogme neće više nikoga!«, i dade vatru.

Na goloj strmini pod šumom pogođeni čovjek pade strmoglavce i otkotrlja se veslajući stalno istom nogom. Četnici zagalamiše, zatim zapucaše uslijepo, iz dalekih i sigurnih zaklona — samo da pokažu koliko ih ima. Prođe neko vrijeme, pa iz žbunja počeše

VELIBOR GLIGORIĆ

»DALEKO JE SUNCE« DOBRICE ĆOSIĆA

(Izdanje „Prosvete" Beograd, 1951)

Narodnooslobodilački rat daje neiscrpne teme našoj savremenoj literaturi. Javljaju se sve brojnija, sve zamašnija dela, sve realnija svedočanstva o slavnim danima narodne revolucije i tragičnim danima okupacije. Javljaju se i nova imena pisaca, koja, stupajući u literaturu, unose u nju osveženje svojstvenim literarnim obradama, a u kojima se sve jače ispoljava tendencija da se događaji narodne revolucije prikažu svestranije. Knjiga »Daleko je sunce« značajan je prilog jubilarnoj godini Narodnooslobodilačkog rata, značajan i po svojim kvalitetima i po novini književnog metoda primenjenog u osvetljavanju događaja revolucije.

Ćosić je u ovoj knjizi dao dramatičnu povest partizanskog odreda koji se borio četrdeset druge u izuzetnim prilikama na terenu Srbije, prikazao je borbu odreda i u podvizima i ratnim uspesima, i unutrašnjim krizama i porazima. Ćosić nije pošao za shemom jednostrane ilustracije u kojoj je glavno isticanje heroike. On je analitički ulazio u psihoze izazvane ratnim događajima, prodirao u psihološku supstancu događaja, opisujući mučan i trnovit put partizanskog odreda, opisujući duševno stanje boraca na takvom putu. Njegova knjiga je do sada najdalje otišla u prikazu težine napora koju su borci podneli u narodnoj revoluciji, najvernije prikazala fizičke i duševne muke boraca, najuverljivije dala sliku žrtava podnetih u narodnoj revoluciji.

Partizanski odred ispoljio se u njegovoj knjizi kao živo ,realno biće sa svim vrlinama i slabostima. Od početk . do kraja knjige vezuje se interes čitaoca živo za njegovu sudbinu, za njegovu borbu na život i smrt da se održi u tragičnim uslovima opkoljavanja, zaseda, iznenađenja, obruča, paničnih psihoza, izdaje. Ćosić je uspeo da uzbudljivo iznese dramatiku te ispolinske borbe, postigao je da se strepi za njen ishod, da se vrlo intenzivno doživljavaju kritični momenti borbe partizanskog odreda ,opasnosti u kojima se nalazio, njegovi prodori i uspesi. Nadljudski, herojski podvig koji se javi u povesti te dramatične borbe dobija visoku cenu datim, realno vrlo ubedljivim, slikama opasnosti u kojima se izvršio.

Ćosić je prikazao borbu partizanskog odreda u specijalnim uslovima Narodnooslobodilačkog rata, iz onog perioda kada je gro partizanskih boraca bio prinuđen da napusti Srbiju. To je odred u velkoj meri izolovan, odred koji ratuje pod izvanredno teškim okolnostima, malen po broju ljudstva, sa vezama koje se vrlo mučno mogu uspostaviti. U uvodu povesti njegovih borbi zatičemo ga u situaciji o kojoj razmišlja komesar odreda? »Dugo usamljeno ratovanje jednog odreda od sto ljudi, sa nekoliko stotina metaka, sa neslaganjima u štabu, sa porazima, povlačenjima, sa komplikovanim odlukama i odgovornostima«. U početku povesti odred je krajnje usamljen na Jastrepcu, gde preživljava veliku unutrašnju krizu, pojave rastrojstva koje prete da ga rasture. Odred je u svom sastavu poglavito seljački i u njemu se zbiva i ona drama koju jedno lice u delu naziva »večitom dramom seljaka u revoluciji« — drama raspinjanja seljaka između svojih »ukorenjenih interesa« i »interesa borbe i odreda«. Ćosić je romansijerskom snagom zahvatio tu dramu, kao što je smelo, sa realističkim pouzdanjem, ušao u komplikovanu situaciju neslaganja u štabu po osnovnim vojnim pitanjima.

Ćosić je posvetio veliki deo knjige psihozi koja je vladala u odredu, a posebno psihološkim stanjima u rukovodstvu odreda. On je prodorno, sa lepim darom u opserviranju ulazio u njihove intimne misli, u njihova dvoumljenja, kolebanja, u njihove unutrašnje borbe, u ono što je najintimnije, subjektivno ljudsko u njima. Rukovodioci odreda u ovom Ćosićevom analitičkom prikazu nisu izliveni u monolitnom karakteru. Oni su kompleksni ljudi sa vrlinama i slabostima, sa hrabrošću i strahom, sa samopouzdanjem i kolebljivošću, sa upornošću i tvrdoglavstvom. Pri donošenju odluka oni se izmuče. »Velike odluke najčešće se brzo donose, o njima se uvek više misli posle, no pre donošenja. Sve to, samo tako spolja izgleda. Kad bi postojala neka naprava koja bi grafički na belom papiru beležila krivulju njegove misli danas i juče, ona bi pokazala besmisleno izlomljenu i bezbroj puta precrtavanu cik-cak liniju«.

Ćosić je pasioniranom analizom ulazio ovim delom u težinu odgovornosti za vreme revolucije. On se udubljavao u uslovljenost, u motive i dejstva i onih odluka u revoluciji koje su bile vrlo komplikovane, koje su se zbog svoje oštrine teško preboljevale. Takva je jedna u delu i ona o likvidaciji zamenika komandanta Gvozdena na Jastrepcu u momentu kada je zbog njegovog demoralisanja zapretila odredu katastrofa, rasulo. Ćosić se nije zadržavao na jednostavnom i jednostranom anegdotnom i hroničarskom registrovanju ove likvidacije. On je romansijerski prodirao u buru unutrašnjih preživljavanja ove odluke o likvidaciji, u sukobe koje je ona izazvala i u duševnu moru koju je iza sebe ostavila.

Ćosić se afirmirao u ovom delu i kao pisac kome je vrlo blizak seljak, kome su vrlo poznati mentalitet seljaka i njegova psihologija. U tom pogledu on je baštinik tradicija koje su ostavili srpski pisci realisti XIX veka, nasleđujući njihove odlike u prisnom poznavanju seoskog života i u neposrednoj doživljenosti seoskog čoveka. Ćosić je vrlo strog u oceni seljaka i njegovog karaktera. On ne idealizira seljaka. Hoće da ga prikaže i kao lukava, nepoverljiva, samoživa. No takođe vrlo realno, bez stilizacije izlaže i one njegove velike vrline koje su se pokazale u revoluciji. Ćosić je dao i nekoliko likova seljaka koji su se istakli svojom darovitošću i jakom individualnošću, Gvozden je otresit, hrabar seljak, svoja glava, ali koji klone kada doživi prizor pokolja seoskog življa. Vuk ga nadvisuje stabilnijom čvrstinom karaktera. On doživljuje porodičnu katastrofu, gubi najmilije u životu, ali ostaje veran svome odredu, ne prenosi svoju ličnu tragediju u život odreda i njegovu borbu. Draž knjige čini i izvornost poznavanja narodnog života, duha i misli čoveka iz širokih slojeva naroda u pripovedanju Dobrice Ćosića.

U realističkom postuku Dobrice Ćosića, kome je osnovni smer da što dublje, svestranije i objektivnije prikaže u literaturi revoluciju, ocrtavaju se vrlo ubedljivo uloga sela u Narodnooslobodilačkom ratu u pomoći partizanima, u ishrani i konačištima i žrtve sela pod terorom okupacije. Živo su date prve impresije, velika uzbuđenja seoskog življa kad naiđe partizanski odred u selo. Pustošenja i paljenja sela, masakriranja seoskog življa od strane neprijateljskih kaznenih ekspedicija spadaju u najimpresivnije slike u ovoj knjizi.

U delu je živo i slikovito podneblje terena kroz koji se probija partizanski odred. Ćosić je sroden s tim terenom. Njegovo delo je puno autentičnog seoskog ambijenta, puno životnog iskustva o prilikama na selu. Ta neposredna doživljenost sela daje sugestivnu moć pripovedanju Dobrice Ćosića da dočara i prirodu predela zemlje pokraj Morave, da unese u delo i njen dah. Ta prisnom osećanju podneblja, snazi njegovog impresivnog prenošenja u pripovedanje proza Dobrice Ćosića potseća na prozu Svetolika Rankovića.

Jedno značajno literarno svojstvo Ćosića kao pisca je i u sposobnosti eksponiranja i razvijanja dramatike fabule. Dramatika odreda sa unutrašnjim sukobima i protivurečnostima u izvanrednim okolnostima pogibeljnih opasnosti data je u delu vrlo napeto i uzbudljivo. Od Jastrepca, od koga se odred s teškom mukom može da odlepi (»... snage je sve manje, a treba sve brže, brže ići. Ne zna se kuda. Svaka bukva je neprijateljska vojska, svaka kosa zaseda, svaki potok velika grobnica«), do zaleđene Morave gotovo svaki korak odreda dočekan je nepredviđenošću i neočekivanošću, svaki korak donosi nove vidove borbe, naizmenične uspehe i poraze. Mučno i krvavo probijanje ovog odreda kroz situacije koje izgledaju bezizlazne i neprohodne ispunjeno je u Ćosićevom pripovedanju bogatstvom raznolikih motiva u kojima se naizmenično pokazuju vrline i slabosti ljudi, u kojima se izukršta heroika i tragika. Najuzbudljivije i po dramskom intenzitetu najimpresivnije su date slike prelaska odreda preko zaleđene Morave kada je podvig herojskog požrtvovanja i samopregorevanja Vuka praćen ustreptalom uzbuđenošću celog odreda.

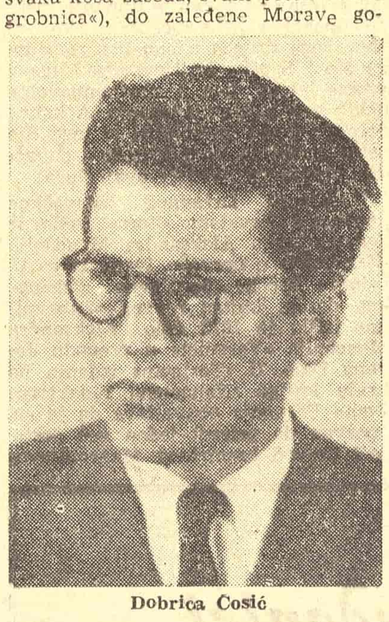

Dobrica Ćosić

U dokumentaciji i u literarnom slikanju događaja iz Narodnooslobodilačkog rata, Ćosić se u ovom svom prvom zamašnom delu trudio da bude što strožiji i objektivniji realista. On ni neprijatelja nije hteo da prikaže shematično, nije nikako hteo da se posluži onim obrascem koji se učvrstio u jednom delu naše literature ,a naročito filmskim scenarijima, a koji prikazuje neprijatelja mahom kao stupidnu zver. I u neprijatelju je Ćosić slikao veštog, promućurnog i opasnog ratnika kada je u borbi i kada priprema napade.

U težnji da prikaže revoluciju što stvarnijom, životnijom i konkretnijom, Ćosić nije bio uvek dosledan. Javljale su se i protivrečnosti u njegovom književnom metodu. S jedne strane kritičko, analitičko udubljivanje u ljude i događaje s vrlo izrazitim težnjama za objektivnošću i istinitošću, s druge strane u nekim delovima knjige izvestan romantičnoemocionalan odnos prema postupcima ljudi i njihovim doživljajima i to baš prema seljacima koje Ćosić neposredno realno doživljuje. Slike izbezumljivanja Gvozdena kada ga kosne prizor masakriranog zbega date su prilično u stilu romantične drame, impresivno u slici, ali i sa osećanjem književne konstruisanosti. Još je izrazitiji romantično književni karakter u fabuliranju prikaza Vukove potere za voljenom ženom koju su odvukli četnici, a naročito slika njegovog obračuna s četnicima, upada u četnički štab kada mu gine i žena. Literaturni prosede u fabuliranju tu iz daleka potseća na romantične opise otmice srpskih žena od strane Turaka i hajdučke osvete. Takva upadanja u romantična fabuliranja i konstruisanja emocionalnih sukoba i stanja, čine da se mestimično dobija impresija o odredu kao hajdučkoj četi koja se stihijno bori za slobodu (to je osetno u situacijama kada Uča sa ostatkom odreda ostane sam na Jastrepcu i kada se probija u selo). U izvesnoj meri protivrečni su strogost Ćosićevog realističkog metoda i opisi onih diverzantskih akcija koje čine preostali partizani kao odmazdu, opisi koji sadrže u sebi prilično feljtonske površnosti i lakoće.

Ćosić je uspec da učini živom i ubedljivom kolektivnu psihozu odreda, da dovede do upečatljive dramatičnosti ona kolektivna stanja duševne napregnutosti u odredu kada se javljaju momenti velikih opasnosti, kada se sukobljava s neprijateljem i kada se uklanjaju prepreke koje izgledaju nepremostive. Unutrašnja preživljavanja u pojedincima pak data su u njegovom izlaganju s nejednakim uspehom. Metod s kojim je Ćosić ulazio u pojedine složene psihološke analize još je opterećen sirovošću. Slabosti u literarnom izrazu nose naročito unutrašnji monolozi, oni razgovori koje vode ličnosti same sa sobom. Grubu sirovost u građi dijaloga sadrži ona ljubavna scena između Uče i Bojane, u kojoj je detalj s rukom knjiški konstruisan i izveštačen. Delo literarno slabi na onim mestima na kojima se pisac odvaja od neposrednosti doživljavanja i izražavanja i na kojima pokušava da daje bilo knjiške interpretacije psihološkim stanjima, bilo knjiške figure stilu.

Vreme u kome se odigrava drama borbe prikazanog partizanskog odreda diktiralo je zgusnutost i kondenzovanost radnje. To je jednim delom uslovilo i izvesnu razapetost pisca između razvijanja akcije i psiholoških udubljivanja u lica fabule, u njihova unutrašnja preživljavanja. Likovi su ostali u delu do izvesnog stepena nedovršeni i nedograđeni, a pojedini od njih su samo ovlaš skicirani. Uča, čijem je karakteru i unutrašnjem životu data velika ekspozicija u uvodu, napušten je u toku fabule zbog opisa akcija dramatičnog probijanja Pavlovog odreda preko Morave i u sela. Njegova ustanička figura, krasna u momentima ekspanzivnosti snažne i individualne prirode, ne utiskuje se dublje u duh čitaoca zbog skučenosti manifestacija njegovog karaktera i zbog toga što su pojedine njegove karakteristične osobine ostale opisane samo u začetku. Fizionomija Pavla je ocrtana prilično jednoliniski, pod prejakim osvetljenjem odgovornosti za odred. Težina ove odgovornosti prikovala je njegov duh i njegovu misao tako da u njemu nema onog unutrašnjeg razmaha koji bi odgovarao snazi i darovitosti njegove individualnosti. Njegov lik nije obogaćen životnijim ljudskim osobinama. Ni lik Uče, ni lik Pavla ne zrače onom snagom koja im stvara lični autoritet i popularnost u odredu. Najviše marcijalnih životnih crta ima lik Vuka koji na čitaoce deluje najprisnije i najneposrednije. Lik Bojane je lepo koncipiran ali je ostao u skici. Najmanje uverljivo deluje lik Jevte koji je uglavnom građen na konstruisanim unutrašnjim monolozima.

Pisac je učinio vrlo smeli poduhvat kada je prišao romansijerskoj obradi ovakve zgusnute materije. Očevidno je da je u ovom svom prvom delu hteo da izlije što više materijala, da literarno obradi što obilnije doživljaje koje nosi iz Narodnooslobodilačkog rata. Nagomilanost materijala je u izvesnoj meri zagušila kompoziciju, nije dopustila da se neke interesantne i značajne romansijerske koncepcije razviju. Prikaz ljubavi između Uče i Bojane je, na primer, samo započet, pa napušten. Pitanje opravdanosti pogubljenja Gvozdena i njegovog držanja pred pogubljenje postavljena su diskusiono, pa su i za čitaoca ostala nerešena. Slabosti u kompoziciji su se jače pokazale pri završavanju fabule, kada se na primer Jevta, već zaboravljen od čitaoca, pojavi pred sam epilog drame.

No kvaliteti ovog dela su znatno iznad njegovih slabosti. Delo je zaista učinilo veliki prodor u osvetljavanju događaja Narodnooslobodilačkog rata, u dubljem, obuhvatnijem i životnijem ulaženju u stvarnost revolucije i u ljude koji su učestvovali u njoj. Ono što je jako ubedljivo, realistički vrlo verno prikazano, duboko životno zahvaćeno, to je impozantna činjenica da maleni slabo naoružani partizanski odred nadčovečanskim naporima uspeva da se nosi sa daleko brojnim oružanim neprijateljima, da uspeva da nadvlada svoje unutrašnje krize i slabosti u uslovima kada se stežu neprijateljski obruči oko njega, da uspeva da izvrši svoju revolucionarnu misiju vezivanja neprijateljskih snaga i buđenja i održavanja revolucionarne svesti na teritoriji sela kroz koja se probija. Povest ovakve borbe živi bogatom sadržinom u knjizi Dobrice Ćosića.

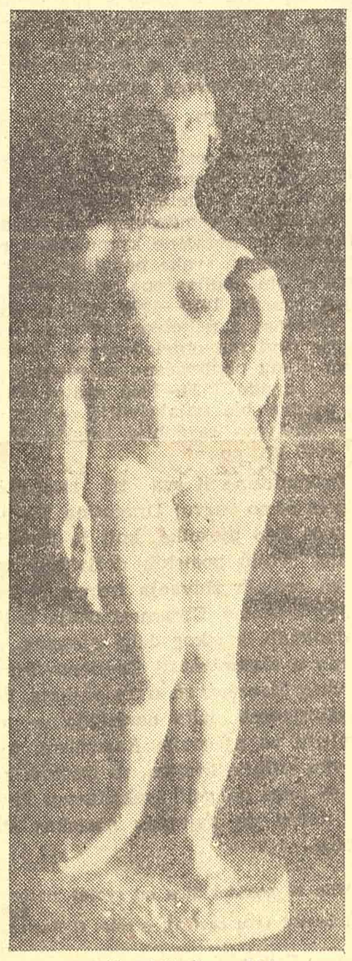

Milica Ribnikar: Akt

Lice i naličje

DUBROVAČKI PARADOKSI

Dubrovnik je najlepši grad na svetu«, rekao mi je, tu skoro, jedan prijatelj, čudeći se da takvu lepotu, za koju nisu potrebne nikakve devize, nisam još video. I zaista, u toku ovog leta uverio sam se da moj prijatelj ima pravo. Dubrovnik je toliko lep i jedinstven grad ove vrste, da nam na njemu mogu pozavideti mnogi i mnogi sa strane. U izvesnom smislu, Dubrovnik je lepši grad i od same Venecije, jer leži u lepšem ambijentu, pod takvim podnebljem i na takvoj obali sa kojom se venecijanska ne može uporediti. Venecija je stari grad, na kome se na svakom koraku vidi i oseća patina vekova, ali je i grad u kome je sve »aranžirano«, pripremljeno i doterano za turistu stranca; ljudska ruka i organizacija je tu mnogo učinila i još uvek čini. Dubrovnik je isti takav grad, ali se u njemu taj blagotvorni uticaj ljudske ruke, taj kulturni odnos prema njemu kao izvanrednom kulturnoistoriskom nasleđu, nažalost, skoro nigde i ni u čemu ne oseća. Dubrovnik se ne nudi putniku, domaćem ili stranom, on se daje onakav kakav je, u njemu kao da vreme stoji, kao da se ništa nije promenilo od njegova postanka do danas. Kad ovo kažem, ne mislim samo na one dobropoznate ugostiteljske prilike (ili, bolje rečeno, neprilike) koje kod nas nikako ne mogu da se srede kako valja; o tome pitanju je dovoljno pisala dnevna štampa, i treba i dalje da piše — sve dok se jednom ne sredi i krivci ne isteraju na čistinu. Kad kažem da se Dubrovnik ne nudi posetiocu, čoveku koji dolazi da ga vidi i da u njemu, u njegovoj lepoti uživa, onda pre svega mislim na spomenike, na kulturne i umetničke ustanove u njemu i u njegovoj neposrednoj okolini. I u tom pogledu, kao i u svakom drugom, putnik je prepušten samom sebi. Niko se ne stara da mu ukaže šta i gde treba da vidi. Prospekata ni plakata nema. Vodiča isto tako. A kada čovek ipak, po slučajnom ili privatnom obaveštenju, nabasa na neku od takvih ustanova — doživljuje razna iznenađenja. Knežev dvor, na primer, može se videti posle priličnog čekanja, u repu, kao za sledovanje, i to samo po grupama, umesto da je otvoren preko celog dana, kako se to praktikuje u celom svetu. Gradske zidine nisu pristupačne publici za razgledanje, da tako kažem, u njihovoj celini, jer od prilike gotovo polovina, iz nepoznatih razloga, nije dostupna onima koji bi želeli da je vide. Na zidinama, osim toga, postoji samo jedan jedini ulaz i izlaz, što je isto tako neshvatljivo, i ne samo neshvatljivo, već i apsurdno. Međutim, najveće iznenađenje u ovom pogledu pruža — Umetnička galerija. Verovali ili ne, ova kulturnoumetnička ustanova je otvorena za publiku, i to u jeku sezone, samo — od 10 do 13 časova pre podne! Posle podne uopšte ne radi i uzalud će turista (domaći ili strani, svejedno) oko nje obigravati. Ako želi da je vidi, mora da se odrekne kupanja i po najvećem suncu i žezi da krene sa plaže ili iz hotela. Birokrate koji rukovode galerijom, ne poštuju čak ni određeno zakonsko radno vreme, jer, kako se vidi, njihov radni dan traje ciglo — tri časa!

Ovi i slični paradoksi čine da nam je Dubrovnik manje lep nego što je uistini. Njegova lepota tone pod gomilom ovakvih neurednosti, nemara i javašluka. A to je šteta, golema šteta i — naša kulturna sramota!

T. M.

---

da se pomaljaju crne kape. Milosav Đurašinović mecima prošiša neke od tih kapa, a onda se sjeti:

»Štedi municiju, stari, ovo s kapama varaju nas — nataknu dronjke na štap da vide kako gađamo. Pripusti ih nek se pojave i čuvaj metke.«

»Nemam šta više čuvati«, reče starac. »Ostalo mi je još pet metaka; daj mi od tvojih.«

Milosav promrmlja nešto o tome da on ne raspolaže municiskim magacinom, a starac, umoran, već iscrpljenih živaca, naljuti se i odbi ono što mu je pruženo. Anica, blijeda, s posivjelim licem smanjenim i sitnim ispod rasute i nabujale smeđe kose, pruži ocu čitavu svoju fišekliju. Sebi je ostavila samo pet metaka — za njenih osamnaest godina i drhtavu nesigurnu ruku i slabu žensku prirodu, mnogo je i toliko. Onaj sjaj sunca na snijegu blještao joj je hladno i lažno pred umornim očima: više su joj se sviđale duge i kose sjenke iskrivljene kao u grozničavom snu koji prethodi punoj i dubokoj nesvijesti. Već je jedva čekala tu nesvijest — s njom dolazi hladan i ravnodušan mir mrtvih stvari.

Starac pohlepno zgrabi pruženu fišekliju, ustade, pročešlja i uspravi prosijede krupne brkove i pope se u uzak kameni žlijeb nad zaklonom, kao na neku osmatračnicu. Htio je da odatle brani djecu i da prvi pogine. Na maloj čistini iza kamena opazi četničku grupu i rastjera je bombom. Opali nekoliko metaka, ali neprecizno — zaslijepilo ga je sunce. Onda prileže po kamenu zaprašenom snijegom — sve ga boli od umora i napetosti i čini mu se da mu izmoždeno tijelo samo od sebe umire dio po dio.

Tada i među četnicima nasta tajac. Ranjenog Fuštića su otpremili u selo; poginulog Zindovića odvukli u grmlje iza položaja: vidjeli su krv na snijegu rumenom kao iznutrica zrele lubenice, vidjeli su ukočeni sjaj mrtvih očiju od kojih bije jeza. Više im se ne ide na krvavu pušku Milosava Đurašinovića, najboljeg strijelca mojkovačke okoline. Više im se ne pjeva — i glas ih je izdao. Umorni su od dugog trka i kevtanja, prozebli, promuklj i izgubili volju, izblijedjeli, posivjeli i srozali se od gladi i napora.

Već ni štab nije jednodušan. Bećir Tomović, u licu žut kao dunja, smišlja opravdanje za neuspjeh i gubitke; njegov zamjenik Topović, modar od straha, predlaže da se vojska povuče, a oko »bunkera« ostave samo straže; Đukan Anđelić ćuti nagušen mržnjom i neumoljiv, i okolo gleda bezdušnim i hladnim zelenim očima: svi su izgubili glave, samo on ne — poslao je vod ljudi da se iz Podbišća dovedu partizanske porodice, to najteže oružje svih četničkih opsada. Pod živim zaklonom od djece, staraca i žena — prebaciće on svoje ljudstvo preko brisanog prostora i uspjeće da savlada svaki otpor. Opasno je samo ako opkoljena grupa prije vremena pokuša prodor — kako je dan već izmakao a bataljon umoran i težak, mogli bi još i uspjeti...

S malom nadom na uspjeh, više s ciljem da ih tu zadrži dok stignu oni iz Podbišća, Bećir Tomović, iz sigurnog zaklona i nevidljiv, ponudi Đurašinovićima pregovore, reče da ima nešto novo da im kaže i zatraži da ga pod zaštitom časne riječi puste da im dođe na razgovor. Milosav Đurašinović odgovori da on ne da časnu riječ, jer je cijeni više od svoje glave, i da mu ne treba razgovor drukčiji od ovog što se vodi od svitanja i čuje nadaleko.

Vučić Đurašinović se naljuti na sina i poče da sikće odozgo iz žlijeba:

»Jesi l' lud, zlo ti na put! Vidiš da nam nema drugog spasa.«

»Meni ne treba spas!«, kratko se osvrnu mladić.

»Meni treba — ne zbog mene nego zbog tebe«.

»Ako ti treba — ti mu daj riječ, a ja ću ga skinut s nogu.«

Bećir Tomović se opet javi — da li će Milosav dozvoliti Jovanu Anđeliću da dođe pred pećinu bez oružja i da prenese njegovu poruku i uslove. Milosav odgovori da s lažljivim krvoločnim liscem nema šta da razgovara.

»Sine, ti se živ u grob ukopavaš!«, reče stari Đurašinović.

»Ako ti je krivo«, okrenu mu se mladić blijed od gnjeva i umora, »pustiću ti da me zakopaš«.

Redom, jednog za drugim predloži Bećir Tomović još četiri pregovarača, a Milosav Đurašinović ih sve odbi. Umori se odbijajući, dodija mu da odgovara, odgovori mu postadoše sasvim kratki: »Nek ne dolazi«, »ne treba mi«, ili prosto »ne!«... Utoliko žešću i zlobniju raspru vodio je s ocem, dokazujući mu da se iza tih pregovora krije neko novo četničkog lukavstvo.

»Ada primaš li Mila Rabrena?«, upita Bećir Tomović iz zaklona. »On je bio partizan.«

»Primam«, reče Milosav Đurašinović. »Nek dođe da vidim šta ste to izmislili.«

Bilo mu je dojadilo da odbija, sem toga — taj Mile Rabren je stvarno jedno vrijeme bio partizan i izgledalo je da nije lažljiv nego samo plašljiv čovjek. Taj neće htjeti, ili bar neće moći da ga prevari — valjda nije tolika izdajica postao za tako kratko vrijeme.

Čekanje potraja, dugo i teško. Dok su Bećir i Đukan naizmjenično čas poučavali Rabrena šta da govori, a čas mu prijetili šta će ga snaći u slučaju neuspjeha — stiže »roblje« iz Podbišća, gonjeno najbržim hodom, blijedo i zastrašeno. Čeljad pustiše da se odmore tu na snijegu, a Rabrena poslaše da ga isprobaju i osramote. On dođe pred pećinu blijed i uzbuđen, plašljivo pružajući ruku koju je smatrao da će oni odbiti. Ali kad već poče da govori — uzbuđenje iščeze i glas ga posluži bolje nego što je očekivao.

Reče da se o predaji nema šta razmišljati — to je jedina mogućnost. To će uskoro učiniti i ostali, čim čuju da je partizanski pokret u Bosni slomljen, da proleterske brigade više ne postoje, da se nemaju čemu drugom nadati. Ta stvar je svršena...

»Mislio sam da bar ti nećeš lagati«, prekide ga Milosav. »Idi pa im kaži da ti ništa ne vjerujem.«

»Ja te i ne lažem«, reče Rabren i ne trepnu. »Samo ti pričam ono što se tamo priča i što oni tamo u novinama štampaju. A četnici da su veseli — to jesu, a to znači da tu nešto ima, i bogami — ne bi oni bili veseli da nije tako.«

»Znao je Vule da će tako biti, bogami!«, reče stari Đurašinović siv kao kamen za kojim se zaklonio. »Drukčije nije ni moglo biti, čim je onako počelo. Nego šta kaže Bećir za našu predaju — kakvi su uslovi? Ako će da nas pobije...«

»On veli da vam može garantovati živote, a za zatvor veli — moraćete da polažite.«

»A za one što sam ih jutros obalio?«, upita Milosav Đurašinović. »To, veliš — pojeo vuk magare. Bre, kad lažete, lažite bar skromno — da bar malo liči na istinu!«

»Nikoga vi nijeste jutros ubili«, reče Rabren i pogleda ga pravo u oči.

»A Fuštića? A Zindovića?«

»Nikoga, ni po dlaci. Samo jednu kapu si nasred srijede — poslije su se čudili: kao po mjeri.«

Milosav Đurašinović zanijemlje od zaprepašćenja. Je li moguće da ga je prevarila puška, prvi i jedini put otkad je nosi, i to baš onda kad je trebalo najbolje da mu posluži? Ili ovaj čovjek laže... Zar je moguće lagati s takvim licem, i još gledati čovjeku u oči?... Ako stvarno nije nikog ubio — onda više nema smisla ni pucati... Ako su ljudi toliko pokvareni da mogu tako hladnokrvno i ubjedljivo lagati ,ako su već toliko niski, ako su tako gadni — onda je borba stvarno uzaludna... Iz tih misli trže ga siktav i oštar Aničin glas:

»Milosave, ubij oca! Ubij Vučića, krenuo je da se preda! Prevariće ga oni...«

On mahinalno podiže pušku a zatim okom potraži metu. Vidje pogrbljena starčeva leđa u olinjalom i bezbojnom starom koporanu sa singavom zakrpom na lijevom ramenu. Nanišani u dno zakrpe, otprilike pod plećku — a onda mu ruke same klonuše.

»Ne mogu« reče. »Što ja? Oni će ga ubiti.«

Čekao je da čuje pucanj, ali umjesto njega tamo na četničkom položaju nasta galama sastavljena od nekakvih visokoparnih govora i svečanih pozdrava. Od tih glasova njemu se zamuti u glavi i pred očima. Zažmure. Iz tame izroni djelić jutrošnjeg nedosnijevanog sna: dječak, sav ružičast, s mudrim očima punim tuge, sjedi mu na koljenu, bulji mu u lice i nešto nerazgovetno pita.

»Ostavi se toga«, kaže mu Milosav. »Ustvari — ti ne postojiš, i to je jedino dobro. Jer šta bi ti ovdje — da se mučiš, da se mučenje produžava na ovom gadnom svijetu. Ne bogami, zavidim ja svakom onom koji ovamo nikad nije ni provirio. Smiri se, sakrij se i budi zahvalan!...«

Dotle se Vučić Đurašinović izrukovao s Bećirom Tomovićem, oficirom Topovićem i Đukanom Anđelićem. Potsjetio ih je na svoje dugogodišnje prijateljstvo s Milovanom Anđelićem i cijelom njihovom porodicom, a kad mu i oni potvrdiše da se sjećaju toga — upita ih može li se nadati da spasi život sinu. Odgovoriše mu da o tom nema sumnje — samo neka ga dovede. On upita — može li da, u slučaju potrebe, svojom glavom zamijeni sinovljevu, kao što je u prvom svjetskom ratu Miketić iz Bara Kraljskih zamijenio sina na vješalima... To su Austrijanci dozvolili, zar ne bi i četnici mogli to da dozvole? To upoređenje ih malo naljuti, ali Bećir Tomović brzo pređe preko toga i reče da, po njegovom mišljenju, neće biti potrebe za to. Vučić Đurašinović zatraži besu i časnu riječ — dadoše mu ruke, svi trojica, bez imalo kolebanja.

Tada se on vrati da nagovori sina i ćerku na predaju. Kaza šta su mu rekli, a sin prećuta kao da ga ne čuje. Anica reče da je to prevara, a Vučić odgovori da o prevari nema ni govora. Desetak minuta spore se njih dvoje o tome, a Milosav ćuti i samo koluta smeđim očima iz posivjela lica. Najzad, videći da ne može ubijediti Anicu, Vučić se obrati sinu:

»Ajde, Milosave riješi! Doveli su onu sirotinju iz Podbišća — da ne zebe i strada u snijegu...«

»Kad su ih doveli, znači — nema biranja«, odgovori Milosav i ustade. »Evo da te zadovoljim.«

»Ne idi, Milosave, ubiće te«, zaplaka se Anica i pokri oči rukama.

»Samo jednom mogu« reče on i zabaci pušku preko ramena, kao teret, kao drvo.

Predadoše oružje i čitavih pet minuta mirno razgovarahu s Bećirom Tomovićem o raznim potjerama kojima su ranije umakli. Oko njih se okupi bataljon i odjednom zareža iz dvije stotine grla — zamahujući kundacima, prijeteći bajonetima, pokazujući kame i revolvere. Jovan Anđelić reče da ih treba na mjestu ubiti — ne puškama nego drvima. Neki drugi predložiše da ih vežu za hrastove, a u džepove da im stave bombe spremljene za eksploziju. Milosav se smješkao, blijed i gledao oca. Vučić je pokušavao da uhvati pogled Đukana Anđelića ili Bećira Tomovića. Anica je gledala samo brata. Nju, od žalosti, niko nije mogao pogledati.

Vezaše ih, odvedoše u Majkovac i zatvoriše. Do ponoći se izređaše svi lupeži iz okoline — da ih vide, opsuju ili pljunu onako vezane. Poslije ponoći počeše da ih muče — htjeli su da čuju gdje je Vojo Šćepanović, Arapija i Ćirović. Slabiji na mukama, Milosav dvaput zamoli da ga ubiju, a onda zaćuta; starac je sve do jutra psovao promuklim glasom. Onda njih dvojicu odvediše preko mosta, na pustu Grotulju, natopljenu krvlju braće Vidakovića, i krvlju Jevre i Jagoša, i staroga Jovana Drobnjaka. Strijeljaše ih, a onda počeše da muče Anicu — prvo kamdžijama a poslije šipkom iz puške usijanom na vatri.

Kratke vesti iz inostranstva

Žak Prever

NOVA KNJIGA ŽAKA PREVERA

U svojoj novoj knjizi »Pretstava« (izdanje »Galimar«) istaknuti francuski pesnik Žak Prever sakupio je svoja pozorišna dela, napisana i izvođena u vremenskom razdoblju od 1932 do 1950 U knjigu su takođe uvrštene pesme i prigodnice posvećene Mark Šagalu, Pablu Pikasu i Iv Montanu. I ovo najnovije Preverovo delo, kao i njegova čuvena zbirka pesama »Reči« (1946), odlikuje se crtama koje su mu stvorile veliku popularnost među francuskom omladinom: čar improvizacije koja potseća čas na ulične refrene, drage Rene Kleru, čas na Apolinerove setne inkantacije; zatim novost poetskih slika, jednostavnost ritmova, igre reči, rima i asonanca i šale slične onima u humorističkom listu »Kanar anšene«; i naročito prkosni ton koji podržavaju antiklerikalistička strast i mržnja prema društvenim nepravdama.

Autor »Pretstave« posvetio je najveći deo svoje književne aktivnosti filmu. Napisao je scenarije i dijaloge za najbolje filmove Marsela Karnea: »Smešna drama«, »Večernji posetioci«, »Deca raja«, »Vrata noći« i dr.

SMRT FRANCUSKOG GLUMCA LUJA ŽUVEA

U Parizu 17 avgusta umro je u šezdeset četvrtoj godini poznati francuski pozorišni i filmski glumac i režiser, direktor pozorišta »Atene« Luj Žuve.

Žuve je još pre ovog rata stekao ime i priznanje u umetničkim krugovima. Pozorišnim radom bavio se četrdeset i šest godina. Pred kraj života pripremao je ulogu za komad raden po romanu Grahama Grina.

MALARMEOVA PISMA

Profesor Anri Mondor objavio je studiju o Malarmeovom prijatelju Eženu Lefebiru, pesniku, prvom francuskom prevodiocu Poovih stihova i istaknutom egiptologu. Autor je u knjigu uneo dvadeset Lefebirovih pisama Malarmeu i svega četiri Malarmeova odgovora koji su dosada pronađeni. Ova prepiska između prijatelja trajala je oko deset godina i ima priličan značaj za dalje osvetljavanje lika velikog francuskog pesnika.

U SPOMEN DŽOA BUSKEA

Najnoviji broj uglednog francuskog časopisa »Kaje di sid« (Marsej) posvećen je nedavno preminulom pesniku Džou Buskeu koji je, teško ranjen u Prvom svetskom ratu, nepomičan kao »živi mrtvac« trideset i šest godina proveo u postelji. O autoru zbirke stihova »Poznavanje večeri« pišu Žan Polan (»Hlonskoj pčeli«), Rene Neli (»Džoe Buske i njegov dvojnik«), Ferdinan Alkije (»Džoe Buske i moral govora«), Pjer Ger (»30 septembar 1950«) i Gaston Masa (»Zahvalnost Džou Buskeu«). U časopisu su takođe objavljeni odlomci iz pesnikovog dnevnika.

»PARISKA NAGRADA« U ITALIJANSKOM GRADU KORTINI

Na međunarodnoj umetničkoj manifestaciji u malom italijanskom gradu Kortini žiri pod pretsedništvom istaknutog francuskog slikara Žaka Vilona dodelio je »Parisku nagradu« mladim italijanskim slikarima i vajarima. Nagrade za slikarstvo dodeljene su Antoniju Muziču i Korpori. Pohvale su dobili slikari San Tomazo, Spacapan i Biroli. Od vajara nagrađen je Maskerini, a pohvaljeni su Nino Frankina, Aldo Kalo i Đudita Skalini.

Godine 1953 u Kortini će italijanski žiri dodeliti nagrade francuskim umetnicima.

NOVI INDISKI UNIVERZITET U SANTINIKETANU

Indiska skupština odlučila je da Institut Rabindranta Tagore u Santiniketanu (Istočni Bengal) pretvori u univerzitet. Novi univerzitet treba da postane centar budističkih, islamskih i hrišćanskih književnosti. Osnivači žele da u ovom kulturnom centru ostvare bratstvo među misliocima i naučnicima Istoka i Zapada, oslobođenim svih rasnih, nacionalističkih, verskih i kastinskih predrasuda.

IZLOŽBA SAVREMENE TALIJANSKE GRAFIKE

U Brislu je organizovana izložba savremenih talijanskih grafičara. Izložena su dela dvadesetpetorice najpoznatijih majstora, među kojima su Morandi, Makari, Bočeti, Vivijani, Gnoli, Manareci i drugi. Na izložbi su zastupljene gotovo sve grafičke tehnike: bakropis, suha igla, drvorez, linorez itd.

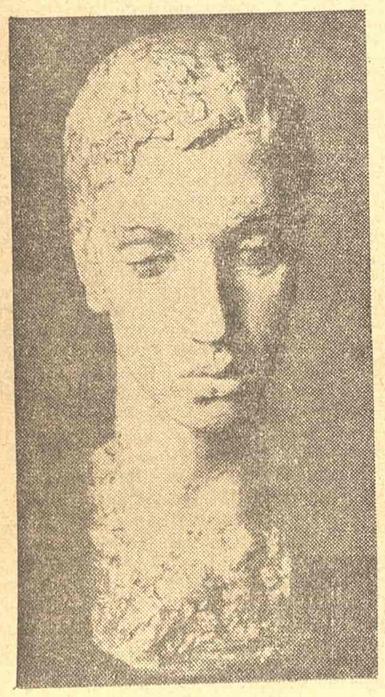

Milica Ribnikar: Glava

POEZIJA DRAGUTINA TADIJANOVIĆA

U razvoju suvremene hrvatske poezije između dva rata poezija Dragutina Tadijanovića zauzima posebno mjesto.

Tadijanovićeva poezija nosi svoj originalni, osebujni stil i izraz, i kao takova po svojim specifičnim, lirskim osebinama stoji u tome bogatom sklopu poetskih ostvarenja prilično osamljena.

Narodna poezija u Tadijanovićevoj lirici je dobila svoj suvremeni lirski preobražaj, što znači da Tadijanovićeva lirika nosi u sebi mnogobrojne elemente naše narodne pjesme.

Motivi Tadijanovićeve poezije uglavnom obuhvaćaju uspomene iz ranog i kasnog djetinjstva, iz prvih dana mladosti, koju je on proživio u onom kobnom imperijalističkom razdoblju 1914—1918 godine, i usko je povezano sa njegovim rodnim mjestom — Rastušjem. U njegovoj lirici Rastušje je poetski oblikovano kao lirska panorama sa svim detaljima. Ti poetski Tadijanovićevi motivi, ta ljubav za rođenom grudom, ta »tuga zemlje«, taj sjaj »sunca nad oranicama«, to je onaj specifični lirski štimung sa kojim se neprestano susrećemo u poeziji Dragutina Tadijanovića.

Korakom tihim prilazim k ljiljanima
U polju; slomljen. — pomilujem glave njihove.
One se na vjetru njišu lagano, lagano.

Mi u tom lirskom svijetu nailazimo na poetsku jednostavnost i neposrednost punu zvuka, toplote i osjećaja:

Dušo moja, uplašena grlice,
Ti plačeš na mom dlanu;
Vidim ja bistre, bistre suze;
Kapiju. Kao zrnca od bisera.

Već je Ivan Goran-Kovačić u svojoj ocjeni iz 1936 godine o poeziji Dragutina Tadijanovića utvrdio da je njegova lirika »formalno savršena« i da je Tadijanović možda do danas naš »najbolji poznavač arhitektonike pjesme«; a ta arhitektonika, to muzičko sazvučje, te bogate skale tona i boja, ta jednostavnost i neposrednost nosi obilježja značajnih poetskih kvaliteta koji se susreću rijetko u našoj suvremenoj poeziji.

Tadijanovićevu zbirku izdalo je poduzeće »Zora« i ona obuhvaća izbor njegove poezije u toku tridesetgodišnjeg književnog rada. Zbirku je uredio Jure Kaštelan i rasporedio u tri dijela po vremenskom redoslijedu. »Pjesme su uvršćene kronološkim redom nastanka svake pojedine«. U prvom dijelu obuhvaćene su pjesme nastale između 1920—1930 godine, gdje je uvršćeno i nekoliko pjesama koje se po prvi put objelodanjuju. U drugom dijelu obuhvaćene su pjesme nastale između 1930—1940 godine kada je pjesnik bio najaktivniji, dok treći dio obuhvata razdoblje između 1940 — 1950 godine.

Promatramo li sva tri razdoblja, vidjet ćemo razvoj Dragutina Tadijanovića kao pjesnika, koji je fiksirao svijet svojih poetskih doživljaja kao sliku realnih zbivanja jednog prohujalog vremena. Stvarnost izbija iz tih baladičnih, kratkog daha pjesama, ne samo u dinamičnosti Tadijanovićevog lirskog izraza, već u osjećajima bez sladunjavosti, iako nostalgija — nostalgija za njegovim Rastušjem, njegovim rodnim krajem, za ljudima koji se bore za goli svakodnevni život — dolazi do najvećeg poetskog stepena:

Htio bi pokidat žice na svojoj zlatnoj harfi
I vratiti se u zavičaj, u selo. U Rastušje.

Jer Tadijanović u svojoj poeziji ostvaruje snažnu lirsku atmosferu. On običnim, jednostavnim lirskim rekvizitima postiže jednostavnost poetske radnje, ostvaruje tople emocija i plastičnost.

Što ustvari predstavlja poezija Dragutina Tadijanovića? Veliku ljubav i bol za rođenom zemljom. To nije trubadurska lirika, nije poezija erotike, već spontani zanosi pjesnika za na oko sitnim lirskim raspoloženjima koje oblikuje u snažnu lirsku poentu:

Klokot slušam, u daljini, vodâ velikih;
Iz daljinâ strah me hvata pred vodama blistavim.
Gdje je Javor moj? — Pretamne vode valjaju
Drveća, lišće, prstenje; i mrtve ptice, i lelek;
Vjetar, kurjak ranjeni, silovito će urlati.
Noć, gle! pada mračna noć; preteška slazi noć.

Lirika Dragutina Tadijanovića je puna tuge i tragike života; puna ljubavnih zanosa kroz koje pokazuje svoje krvave, razdrte rane, svoj bol, tugu i osjećaj; svoj unutarnji doživljaj kao reakciju vanjskhi zbivanja;

Ugasle oči; runo krvlju polito; noge slomljene.
Javlja se sunce za obronkom. — Na povratku
Pastirici se čini da čuje, u daljini, muklo blejanje.
Pašnjak blista rosnatom travom, u suncu.

Jer njegova ljubav za Lelijom, njegove tužaljke za Javorom nisu samo nostalgični izražaji, artifikacija pomodnog lirskog balasta, gdje je sve svedeno na efekat, već je to osjećaj čovjeka koji kroz svoje intimne doživljaje ostvaruje tihe proteste, stoga socijalna nota u Tadijanovićevoj poeziji ne treperi refleksivnim odrazima, niti je tkana frazeologijom u kojoj riječi odzvanjaju šuplje, bez zvuka:

Presretan, gospodin Lamian oko sebe motri publiku:
Zavide mu djeca i dvije gospodice.
Na dlanu mirno stoji golub, sit i zlatan;
Ne plaši se: ravno gleda mu u lice.

Tadijanović na diskretan način ostvaruje te svoje socijalne motive, isto onako kao kad kliče srcu u ciklusu pjesama iz djetinjstva:

Neka te čuju žute šume
i teške crne oranice
i lastavice i dimnjaci
i neka te čuju koji bez prestanka oštre
noževe za klanje.

Ostvarujući svoje poetsko jedinstvo, Tadijanović istodobno odražava vrijeme svoga djetinjstva, mladosti i života, i njegova individualnost je u stvari samo objekt za postizavanje onih neposrednih poetskih akcenata u kojima se odražava vrijeme.

Gledajući u cjelini, poezija Dragutina Tadijanovića izvire sva iz duše čovjeka koji duboko osjeća sam život. On je taj osjećaj povezao sa svojim djetinjstvom, svojim užim krajem — Rastušjem, sa svojom majkom, sestrom, bratom i susjedima; sa svojom mladićkom ljubavlju; sa svojom Lelijom, Javorom, sa istinskim životom kome je dao značajno poetsko bogatstvo. I zbirka poezije »Pjesme« Dragutina Tadijanovića nosi sve bitne karakteristike iznikle iz života, stvarnosti, iz onih životnih uslova njegove mladosti i djetinjstva, kojima je u svojoj poeziji dao fini, lirski izraz. U njegovoj poeziji ne postoji suvišnih stihova, ni u stihovima suvišnih riječi.

Srećko DIANA

O PREUZIMANJU I PREVODJENJU PREVODA

Uprava Srpske književne zadruge zamolila je uredništvo da objavi sledeću izjavu:

Srpska književna zadruga već decenijama izdaje u prevodu dela velikih svetskih pisaca. Svi njeni književni odbori obraćali su mnogo pažnje i pri izboru dela i pri izboru prevodilaca. Prirodno je, onda, što istoričari naše kulture beleže lepu ulogu koju su prevodi u izdanju Srpske književne zadruge imali »za upoznavanje i širenje književnosti slovenskih i drugih naroda«, — kako se to formuliše u jednoj od tačaka njenih zadataka. I prirodno je, onda, što u poslednje vreme neka izdavačka preduzeća preštampavaju te prevode. Pri tom »preuzimanju« prevoda izdavačka preduzeća i ne obaveste Srpsku književnu zadrugu smatrajući, valjda, da smrću prevodioca prestaju i sve obaveze, i obziri, prema prevodu. Izvesno da takvo postupanje može da donese i neke nezgode, ako ni zbog čega drugog a ono bar zbog toga što i Srpska književna zadruga u svome planu ima i preštampavanje nekih svojih ranijih izdanja. A kakve nezgode mogu proizilaziti iz toga što nema dovoljno veza između izdavačkih preduzeća svedoči ovaj slučaj.

U izdanju Državnog izdavačkog preduzeća Hrvatske »Zora« izišlo je nedavno delo Aleksandra Manconija »Zaručnici« u prevodu Ivana Đaje. U izdanju Srpske književne zadruge, kao deseta knjiga njenog »Zabavnika« izišlo je 1912 delo Aleksandra Manconija »Verenici« u prevodu Jovana Đaje. U »Zorinom« izdanju na kraju knjige »Napomena redaktora« Ivana Frangeša obaveštava da je on, »pozvan da priredi jedan već postojeći prevod besmrtnog Manconijevog romana... odabrao prijevod Ivana Đaje, smatrajući da će taj najpotpunije dočarati ljepotu Manconijeva pripovijedanja«. Sem toga, objasnio je da »rad priređivača ograničio se uglavnom na zamenjivanje suvišnih regionalizama i arhaizama današnjim književnim izrazima«...

Pošto priređivač nije ni pomenuo ko je izdao taj već postojeći prevod Ivana Đaje, poredili smo ga sa prevodom Jovana Đaje u izdanju Srpske književne zadruge i saznali da je to ustvari taj prevod. Nesumnjivo, ni državno izdavačko preduzeće, ni priređivač, nisu ni po kakvom državnom zakonu bili obavezni da izveste Srpsku književnu zadrugu da su uzeli da »prirede« prevod jedne knjige koja je ranije izašla u njenom izdanju. Prema izvesnim merilima razumljivo je zašto je taj prevod sa ekavštine preveden na ijekavštinu, s obzirom da se knjiga namenjuje ijekavskoj čitalačkoj publici. Tako je nekad radio Mita Ćorić »posrbljavajući« Šenoino »Zlatarevo zlato«. Ali ni sa kakvim merilima ne može se pravdati što je priređivač u prevodu menjao reči i oblike srpskog književnog jezika nazivajući ih »suvišnim regionalizmima i arhaizmima«. On je svud stavljao: točka mesto tačka, točno mesto tačno, zasigurno mesto utvrdo, šutke mesto ćuteći, zapovijed mesto zapovest, zrak mesto vazduh, papir mesto hartija, tko mesto ko, što mesto šta, okladiti mesto opkladiti; vidjet ćemo mesto videćemo, i puno tome slično.

Od svega, ipak, najnerazumljivije je što je priređivač promenio ime prevodioca, stavljajući mesto Jovan Đaja Ivan Đaja. Jovan Đaja je poznati srpski političar, državnik kulturni radnik (1846—1926). Da li su možda izdavač i priređivač pomišljali da je prevodilac poznati naš naučni radnik Ivan Đaja? Ali u tom slučaju oni bi morali da mu se obrate za dopuštenje da dobiju od njega prevod i pravo da ga preštampaju i tekst menjaju. Ostaje onda objašnjenje da je ime Jovan zamenjeno kao regionalizam ili arhaizam!

Upravi Srpske književne zadruge je drago što se prevodi koje je Zadruga izdavala toliko cene i danas preštampavaju. Ali smatra svojom dužnošću da ukaže na neumesna preinačavanja radova svojih odličnih, pomrlih saradnika.

Branislav MILJKOVIĆ

BOŽIDAR KOVAČEVIĆ

U Studenici

Još zidove ladne manastira stari'
pokrivaju freske tajnih otkrovenja.
Žar je tih očiju u ponoćna bdenja
nekad grej'o duše, pa i sad ozari.

Katkad izletnike: čudne, se'ne čari
zamesu za trenut nova pokolenja,
al' mladost jedino za budućnost mari
i zanose svoje i ljubavi menja.

A ja, k'o te freske, u drevnosti osta.
Devica sa vrčem sad mi draga posta
i s mrtvoga zida njen živ lik mi zbori, —

K'o kandilo srce uvek pred njom gori, —
i nikad u tamu, u mir da utone.
Dah usana njenih prožima sutone.

Roman kanala u Bačkoj

Mihalj Majtenji: „Živa voda" (izdanje „Bratstvo jedinstvo" Novi Sad)

Pre stopedeset godina je velika ravnica između Dunava i Tise bila močvara. Bio je to predeo trske, raznog šiblja, divljih ptica, riba i barskih životinja. I predeo kmetova koji su pobegli od prestrogih gospodara, od vlasti koja im je oduzimala sve što je rodilo na zemlji, od crkve koja bi položila svoju tešku ruku na ono što je nekako ostalo. Panduri i ostali gradski ljudi nisu rado dolazili u tu vodenu pustinju. Bilo je nesigurno, bez puteva, bez stalnih naselja, a i ljudi su ovde bili nesigurni.

Danas je to predeo žita koje se njiše na vetru, beskrajnih polja kukuruza, pravih železničkih pruga, boljih i lošijih puteva i dve ne vrlo široke ali izrazite plavo-sive trake, dva kanala.

A istoriju tih voda i ruku koje su ih izgradile završio je nedavno mađarski vojvođanski književnik Mihalj Majtenji.

Naslov romana je »Živa voda«. Glavni junak je kanal, bolje reći kanali. Zbog toga je i knjiga podeljena u dva dela. Prvi se zove »Baruština« i više govori o preobraženju zemlje za vreme i posle kopanja prvog kanala krajem osamnaestog veka. Drugi nosi naslov »Profit« i više nam kazuje o preobražaju ljudi na ovom terenu za vreme i posle kopanja drugog kanala skoro sto godina kasnije. Dva dela zajedno pretstavljaju ne samo istoriski roman kanala nego i istoriski roman Bačke i njenih stanovnika, kmetova i plemića, ribara, i knjigovođa, seoskih učitelja i naglo obogaćenih seljaka, njegovog veličanstva kralja i cara i njegovih političkih zatvorenika, bankara i barona koji se međusobom mrze, ili boje ili preziru.

Ideja prvog kanala pripada jednom jednostavnom građaninu, jednom od prvih inženjera »vodomera«, engleskom đaku a sinu Bačke, Kiš Jožefu. O njemu je dosta reči u prvom delu knjige. On je prodro do samog prestola da objasni potrebu kanala. So će biti jevtinija kada se sagradi vođeni put. Lađe neće obilaziti tako mnogo. Močvara će se pretvoriti u bogatu zemlju, kao u Egiptu. A u sebi je možda mislio: seljaku će biti lakše. Uspeo je. Ali kako? Na kraju je on odbačen kao istrošena alatka. Kanal je stvoren, zarađivali su plemići, vlasnici zemlje i kruna. Kmetovima je sada bilo lakša oteti žito i odvesti ga u utrobama šlepova. A močvara, ta močvara koja je pružala zaklon siromašnim i bednim, nestala je. Ostala je plodna zemlja, bogata, ali za gospodu. Oni koji su svojim rukama kopali zemlju i izmenili njen lik imali su najmanje koristi od svega. Ali svakako najviše štete.

U drugom delu se preobražavaju i duše. Tu je legendarni četrdesetosmaški heroj Tir Pišta, prvi pomoćnik Garibaldija, čovek od koga su Mađari čekali puške i slobodu, osuđen na vešanje od Beča. Ali ljudi se menjaju. I jednog dana se Tir Pišta pojavljuje u Bačkoj kao engleski akcioner. Ljudi se menjaju. Tir Pišta više ne misli na takve »naivnosti« kao što je sloboda, njega interesuju pare. Ali ljude pokreće svojim kanalom. Ljudi kopaju, dolaze jedni s drugim u dodir. Ljudi razgovaraju glasno i u sebi, i misle. I ljudi se zaista menjaju. Javljaju se ideje o ravnopravnosti, o pravdi i o revoluciji. Ako se menja bivši heroj u običnog kapitalistu, menja se i seoski učitelj Đula Kačmarik, nekada neopasna šaljivčina u čoveka i te kako opasnog za javni poredak i mir onih koji su na vlasti.

To se ukratko događa na tri i po stotine strana ovog romana Bačke, zemlje u kojoj žive mnoge narodnosti jedna pored druge, koje vezuje zajednička nemaština i pritisak bečke i peštanske čizme kroz mnogo vekova. Jer, ako nikakve nacionalne mržnje ne odvajaju bogatog Mađara od bogatog Srbina, šta bi se tek moglo isprečiti između siromašnog srpskog i siromašnog mađarskog seoskog učitelja koji imaju sasvim istovetne svađe i male borbe sa svojim popovima? Šta bi tek moglo odvajati bezemljaša jedne ili druge ili treće narodnosti, jedne ili druge vere, kada je svima jedan te isti bog: motika i njen plod, mršava para.

Veliki broj podataka koje Majtenji pruža radoznalom čitaocu malo ide na uštrb kompozicije i crtanja pojedinih likova i situacija. To unekoliko smanjuje vrednost romana. Ima stranica koje su više hronika, koje skiciraju više spoljnje događaje. Ima mnoštvo likova koji su delimično prepušteni čitaočevoj mašti, možda i više nego što bi trebalo.

Ali to je knjiga koja se ipak čita sa velikim interesovanjem. Knjiga koja je uspela, iako je tu i tamo prenebregla poneki detalj, da širokim slikarskim potezima, koji odaju ozbiljnog znalca svoga posla, izazovu viziju i sliku događaja u celini. »Živa voda« svakako pada u red onih knjiga na koje čovek misli sa zadovoljstvom, po što ih je pročitao.

Ivan IVANJI

POVODOM IZDANJA „INDEKSA CENTRALNE JUGOSLOVENSKE ŠTAMPE"

Od januara 1951 godine počeo je sa izlaženjem u izdanju »Jugoslovenske knjige« **»Indeks centralne jugoslovenske štampe.«** Ovih dana izašla je iz štampe i šesta sveska Indeksa za mesec juni 1951. »Indeks centralne jugoslovenske štampe« sastavljen je iz dva dela. Prvi deo je Indeks informacija u kome je obrađena unutrašnja i spoljnopolitička tematika koju donosi naša centralna štampa. Materijal je sređen po azbučnom redu sa glavnim kolonama i potkolonama, tako da je i najsitniji problem izdvojen iz celine i do detalja obrađen. Svako preduzeće, fabrika ili radilište koje je pomenuto u štampi registrovano je u Indeksu. Svaka nova pojava ili iskustvo u načinu privređivanja, u izgradnji vlasti, kulturnoj delatnosti, zatim akcije masovnih i društvenih organizacija, spoljni i unutrašnji problemi stranih zemalja i spoljnopolitički događaji. Govori rukovodilaca i načelni članci naše štampe raščlanjeni su po predmetu obrade, tako da se odmah ima evidencija o čemu je ko i kada govorio i pisao.

Drugi deo Indeksa obuhvata ličnosti. Tu se nalaze imena koja su zabeležena u štampi bilo kao govornici, potpisnici članaka, istaknuti javni radnici, pohvaljeni, kritikovani, osuđeni i tako dalje.

Dok je u stranom svetu sasvim redovna pojava da Indeks prati štampu, ovakva vrsta publikacije je novina u našoj javnosti. Kod nas su pojedine novinske ustanove ili redakcije listova vodile svoju sopstvenu dokumentaciju opterećenu velikim aparatom. Sve te ustanove ili redakcije radile su ustvari jedan te isti posao i nepotrebno angažovale radnu snagu i trošili materijalna sredstva. Na konferenciji koja je juče održana u Izdavačkom odeljenju »Jugoslovenske knjige«, rukovodioci dokumentacija svih glavnijih beogradskih listova, Direkcije za informacije Vlade FNRJ i »Tanjuga«, konstatovano je da »Indeks centralne jugoslovenske štampe« popunjava veliku prazninu u našoj štampi i da rasterećuje do dokumentacije i novinske arhive za preko 40% osoblja. Naročito rasterećuje novinske ustanove i redakcije listova velikog broja isečaka i kartoteka sa kojima je korišćenje posle izvesnog broja godina skoro nemoguće. Na konferenciji je konstatovana činjenica da se Indeks štampa samo u nekoliko stotina primeraka iz razloga što naša čitalačka javnost nije pokazala dovoljan interes za ovu zaista korisnu publikaciju. To je velika šteta, jer je Indeks po svojoj sadržini i odličnoj redakciji vanredno praktičan i koristan priručnik svakoj novinskoj ustanovi, redakciji lista, a i pojedincu koji učestvuje u našem javnom životu. Prava vrednost Indeksa moći će se proceniti tek za nekoliko godina kada se informacija više ne budemo sećali, a postojeće dokumentacije ne budu mogle zadovoljiti naše potrebe zbog prenatrpanosti materijala.

Godišnja pretplata »Indeksa centralne jugoslovenske štampe« za 12 brojeva, koji izlaze u mesečnim sveskama, staje 1.000.— dinara. Pretplata se može izvršiti u »Jugoslovenskoj knjizi« Maršala Tita br. 23/II sprat.

MLADOST U OPASNOSTI

(Nastavak sa prve strane)

teresovan za samu poeziju«. Ali Kampe je ipak, bez obzira na političke prilike, čitav život »rizikovao« sa mnogim Hajneovim knjigama. Isto tako je kod nas izdavač Šventner rizikovao sa Cankarovim modernističkim knjigama u doba kada se čak umereno liberalna literatura izdavala samo u nastavcima po književnim časopisima. Ne bismo hteli da upoređujemo »Mladost« sa tim velikim piscima. Ali je problem isti. Bez obzira na princip rentabilnosti, izdavačka preduzeća mogu da odigraju značajnu ulogu u stvaranju nove literature. Ni direkcija ni radnički savet jednog izdavačkog preduzeća ne bi smeli da rade bez jedne široke kulturne perspektive.

BELEŠKE

Stevan Sremac

ČETRDESET PET GODINA OD SMRTI STEVANA SREMCA

Dvanaestog avgusta navršilo se 45 godina od smrti jednog od najvećih srpskih pisaca realista Stevana Sremca. Niš, grad u kome je Sremac proveo 11 godina kao profesor gimnazije i koji je on ovekovečio u svojim najboljim pripovetkama, svečano je proslavio ovaj datum. Cela nedelja dana od 12 do 19 avgusta bila je ispunjena raznim kulturnim manifestacijama posvećenim uspomeni piščevoj. U nedelju 12 avgusta otvorena je na Narodnom univerzitetu izložba Sremčevih rukopisa, jer se u Nišu sačuvao veliki broj originala njegovih pripovedaka. Istoga dana održana je u Narodnom pozorištu svečana akademija na kojoj je govoreno o Sremčevom životu i delu. U nizu ostalih manifestacija u niškom muzeju prikazana je i piščeva radna soba sa predmetima koji su se takođe sačuvali u Nišu za proteklo pola veka.

U NOVOM SADU JE OTVORENA IZLOŽBA SLIKA NOVAKA RADONIĆA

U izložbenim prostorijama Matice Srpske u Novom Sadu otvorena je juče povodom 120-ogodišnjice rođenja izložba slika vojvođanskog slikara XIX veka Novaka Radonića.

Uz Đuru Jakšića jedan od najznačajnijih pretstavnika srpskog slikarstva XIX veka Novak Radonić zabeležen je u istoriji naših likovnih umetnosti kao slikar ikonostasa u portretista. Među ikonostasima ističu se njegovi radovi u srbobranskoj i adanjskoj crkvi. Pa ipak, Radonić je daleko značajniji kao slikar portreta ljudi svoga vremena, nego kao umetnik-tvorac velikih crkvenih i istoriskih kompozicija. Do ovog rata sačuvalo se oko 150 njegovih portreta, pored ostalih tri autoportreta, jedan portre Jaše Ignjatovića, dva portreta patrijarha Rajačića. Većina slika nalazila se u Matici Srpskoj ili kod članova njegove porodice.

Radonić je studirao slikarstvo u Italiji. Tamo je počeo i da kopira stare majstore. Za njegove najbolje kopije smatraju se »Bahus« od Rubensa i »Banović Strahinja« po Đuri Jakšiću.

Nezadovoljan svojim slikarstvom Radonić ga je pred kraj života skoro sasvim zapustio i posvetio se još više pisanju. Štampao je i ranije po raznim listovima i časopisima radove koji su se uglavnom kretali između novinarstva i književnosti. U svojim člancima spuštao se nekad do pamfleta. Pred smrt dao je Matici Srpskoj rukopis »Reči« kojih nije bilo u Vukovom rečniku.

»TRIGLAV-FILM« SNIMA TREĆI SLOVENAČKI UMETNIČKI FILM — »KEKEC«

Posle dva umetnička filma »Na svojoj zemlji« i »Trst« preduzeće »Triglav-film« počelo je snimanje trećeg umetničkog filma »Kekec«, u kome glavnu ulogu igraju deca. Scenario za film napisao je prema pripoveci Josipa Vandota. Režira ga Jože Gole, a muziku je napisao kompozitor Marijan Kozina. Predvida se da će film biti gotov ove jeseni i da će se premijera održati 29 novembra.

BIBLIOGRAFIJA

Voja Carić: Basne. Izdanje »Novog pokolenja«. Beograd 1951, ćirilicom, str. 40, cena 40 din.

Rade Bulat: **Žumberak i Pokuplje u NO borbi.** Izdanje »Kulture«, Zagreb 1951, latinicom, str. 303, cijena ?

Andro Gabelić: **Tragovima izdaje.** Izdanje »Naprijed«, Zagreb 1951, latinicom, str. 341, cijena ?

Historija diplomacije, prvi i drugi svezak, sudjelovali: S. V. Bahrušin, A. V. Efimov, E. A. Kosminski, A. L. Naročnjicki, V. S. Sergejev, S. D. Skazkin, E. V. Tarle i V. M. Hvostov. Preveo Mate Malinar. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb 1951, latinicom, str. 903, cijena ?

Historija diplomacije, treći svezak, sastavili: I. I. Minc, A. M. Pankratova, V. P. Potemkin, E. V. Tarle i N. P. Kolčanovski. Preveo Josip Horvat. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb 1951, latinicom, str. 796, cijena ?

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« u članku J. Gustinčiča učinjene su dve štamparske greške. Umesto »...bilo je teško verovati u slabost ovakve teze« treba da stoji »...realnost ovakve teze«. Umesto »...praktičnih mogućnosti za saradnju čovečanstva koje su bezbojne« treba da stoji »...koje su bezbrojne«.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.